

SZÉKELY MÁTRIX

ORBÁN ZSOLT*

Identitásépítés a székelyeknél 1867–1940¹

Identity Building among the Székelys 1867–1940

Abstract: The topic of the paper is the analysis of the evolution of the Székely identity building process in the period between 1867 and 1940. The most crucial tools of identity building typical for Eastern Europe are presented: language, modernization, memory of the past and myths of the past, like those of primordiality, ethnogenesis, kinship, suffering, unfair treatment, heroism, bravery. The second part of the paper highlights the process of discursive identity construction in the case of the Székelys with the help of the critical discourse analysis method.

Keywords: Székely, identity building, ethnicity, myth, discursive identity building

A modern nemzetépítési folyamatok során számos eszköz került felhasználásra az adott térség történelmi múltja, jogi-politikai helyzete, kulturális gyökerei függvényében. Az egyik a főként nyugat-európai, polgári minta, ahol az akár több évszázados múltra visszatekintő állam 18–19. században hatalmi pozícióba kerülő elitje felülről lefelé, tehát bürokratikus eszközökkel elterjeszti a preferált értékrendet az

* A szerző történész, a Székelyföld Labdarúgó Akadémia szabadidőszerzője Csíkszeredában. E-mail: orbanzs76@gmail.com

¹ Jelen írás a 2022-ben megvédett, *A székely identitás alakulása 1867–1940* című doktori dolgozat zárófejezetének rövidített változata. Ez a munka a *Székely önképzés a 19–20. században*, NKFI 128848. sz. program keretében készült el. A témában korábban megjelent jelentősebb írások: Ablonczy Balázs: Legitimitás és mítosz között. A két világháború közötti magyarországi menekült egyesületek emlékezetmintáztatának lehetséges tipológiája. *Limes*. 2010/4. 57–67.; Ablonczy Balázs: Székely identitásépítés Magyarországon a két világháború között. In: Orbán Zsolt (szerk.): *Székelyföld és a Nagy Háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából*. Csíkszereda: Csíkszereda Kiadóhivatal, 2018. 467–485.; Bárdi Nándor: A történetírás és a székelykultusz. In: Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. Székelyudvarhely: MTA BTK–EME–HRM, 2016. 592–604.; Pál Judit: A székely identitás és önkép. In: Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. Székelyudvarhely: MTA BTK–EME–HRM, 2016. 341–361.; Orbán Zsolt: A székely identitása(i). *Korunk*. 2021/12. 29–37.; Hermann Gusztáv Mihály–Orbán Zsolt: *Csillagösvény és göröngyös út. Mítosz és történelem a székelység tudatában*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018.

állampolgárok között úgy, hogy közben mellőz, háttérbe szorít más értékeket, identitásmarkereket. A másik a főként keleti-európai modell, ahol az etnikai gyökerekre teszi a hangsúlyt a politikai pozíciókból kirekesztett értelmiség, és elsősorban kulturális erőforrások mozgósításával és terjesztésével az idegen elnyomás elleni nagy vállalkozásra hívják a népet.²

A székely identitásépítés története során mindkét típusal találkozhattunk. 1848–1849-ben, majd a kiegyezést követően a magyar állam a nemzeti egység gondolatát hangsúlyozta, a cél a magyar elem erősítése volt a soknemzetiségű államon belül. Így a székelység a magyar elit szemében egyértelműen magyar volt, csak valami különös mássággal, amit vélt vagy valós ősisége, évszázados különállása, a szűkebb pátria elszigetelt volta biztosított számára. Ezzel a jelenséggel párhuzamosan a székely elitek folyamatosan igyekeztek fenntartani, újragondolni, újratereíteni saját székely voltukat, ezt bizonyítják mind a politikai retorika, mind pedig az identitás megerősítését célzó kulturális lépések.

A székely identitássteremtés egy hosszú folyamat eredménye a 18. század második felétől egészen a 20. század első feléig, természetesen koronként eltérő hangsúlyokkal, eszközökkel és célokkal. Kulcsfontosságú azonban a 19. század, amikor a székelység rendi, regionális és etnikai identitásformáit fokozatosan kiegészíti a tudatosan vállalt magyar identitás. A folyamat lassú és bonyolult, számos történelmi, politikai, társadalmi és kulturális változás kisebb-nagyobb kölcsönhatásait lehet elemezni. Ez a folyamat elsősorban a nemzetépítés során használt tartalmakra és azok hatásaira koncentrált. A modern nemzeti identitások létrejöttéhez döntő módon hozzájáruló eszközök Európa keleti térségében a következők: a nyelv, a modernizáció (és ezzel összefüggésben az asszimiláció), és döntő módon a múlt emlékeztete és a mítoszok felhasználása. Ezekre külön-külön reflektáltak, különösen a mítoszok különböző fajtáinak megjelenésére, valamint a székely történelmi tudatot és önképet alakító diskurzusokra.

---

² Smith, Anthony D.: *National Identity*. London: Penguin, 1991; Kedourie, Elie: *Nationalism*. Oxford UK – Cambridge USA: Blackwell, 1993; Schöpflin György: *A modern nemzet*. Mária-besnyő – Gödöllő: Attraktor, 2003.

A nyelv

A 19. század első harmadától egész Kelet-Közép-Európában gyorsan elterjedt Herder³ és Fichte⁴ azon megközelítése, amely szerint a nép azon emberek közössége, akik ugyanazt a nyelvet beszélik. A saját nyelv birtoklása erkölcsi értéket és egyúttal a kulturális megmaradás garanciáját jelentette. Ezért az említett térségben mindenhol egyre hangsúlyosabban merült fel a latin, illetve más népeknél az egyházi szláv lecserélése az alakulóban lévő nemzeti nyelvekkel.

Erdély és ezen belül Székelyföld helyzete a szűkebben vett Magyarországtól eltért. Itt már a 16. századtól magyar a közigazgatás nyelve egyfajta „államnyelv”.⁵ Természetesen ahhoz, hogy magyar nyelven születhessenek Székelyföldön a falutörvények vagy a széki határozatok döntő többsége, az is nagy mértékben hozzájárult, hogy eléggé kiterjedt magyar nyelvű elemi iskolahálózat működött, és a 16–17. századtól a középfokú iskolák is megjelentek.⁶ Világos, hogy a reformáció szellemiségének – például anyanyelvű bibliák, nyomtatványok, iskolák – gyors terjedése döntő hatással bírt ezen a téren. Közismert, hogy a Székelyföldön, habár etnikailag és vallásilag is nagyon homogén terület volt a 16. századig, a reformáció nyomán felekezeti téren nagy változások játszódtak le, csak Csík-, Gyergyó- és Kászonszék népessége maradt teljességében katolikus, a többi székek népességének nagy része az új tanok követője lett. Ez is hozzájárult az anyanyelvi oktatás terjedéséhez, hiszen minden felekezet saját gimnáziumot alapított. Ezek a gimnáziumok – a marosvásárhelyi református kollégium, a székelyudvarhelyi jezsuita és református kollégiumok, a csíksomlyói ferences gimnázium, a kézdivásárhely-kantai minorita gimnázium voltak a szellemi élet fellegvárai. Az ezekben a gimnáziumokban tanító tanárok általában „naprakészek” voltak, ami a tudományos életet illeti, és ugyancsak rajtuk keresztül érkeztek meg a felvilágosodás első gondolatai és a reformkor szellemisége is a tanintézmények falai közé.⁷

³ Herder hatását Kelet-Közép-Európa nemzeteinek önmeghatározására L. Neumann, Victor: *Ideologie și fantasmagorie. Perspective comparative asupra istoriei gândirii politice în Europe Est-Centrală*. Iași: Polirom, 2001. 9–29.; Uő: A nemzetfogalom fordításának és alkalmazásának sajátosságai Kelet-Közép-Európában. A magyarok és románok helyzete a 19. században. In: Orbán Zsolt (szerk.): *Székelyföld és a Nagy Háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából*. Csíkszereda: Csíkszereda Kiadóhivatal, 2018. 505–535.

⁴ Fichte nemzetmeghatározása nyelvfilozófiai megalapozására I. Hankovszky Tamás: A nemzeti gondolat nyelvfilozófiai megalapozása. Fichte: Beszédék a német nemzethez. *Kellék*, 2011/45. 69–85.

⁵ Monok István: Nemzeti nyelvű olvasmányok a XVI–XVII. századi Magyarországon. In: Kovács András – Sipos Gábor – Tonk Sándor (szerk.): *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 1996. 393.

⁶ Hermann Gusztáv Mihály: *Náció és nemzet*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2003. 240–241.

⁷ Bővebben uo. 240–259.

A 16. századtól kezdve egész Erdélyben folyamatosan terjedtek a magyar nyelvű kiadványok. Ezzel párhuzamosan megfigyelhető az olvasmányok folyamatos laicizálódása is. Azonban a 17. század egy visszaesést hozott a nemzeti nyelvű könyvek terjedésében, helyét a fokozatosan újra teret hódító latin nyelvű nyomtatványok vették át.⁸

„A székelyföldi fiatalok körében a tanulás nem volt kiváltságos juss”, azaz nagyon sok jobbágy és gyalogos puskás gyermeke is tanulásra adta fejét – állapította meg Tüdős Kinga. Érvei mögött a következők voltak: a legtöbb plébánia mellett működött falusi iskola is; az írástudás és továbbtanulás iránt erőteljes volt a vonzódás a székelyek soraiban; a fejedelemség korának kollégiumi matrikuláiban számos székelyföldi névvel találkozhatunk; a katonai vitézséggel kiérdemelt armális levéllel rendelkezők számát az írnoki és papi pályán tevékenykedők száma követi, azaz sokak számára a kiváltságok szerzésének, rangemelésnek egyik jól járható útja a tanulás volt.⁹

Hasonló következtetésekre jutott Jakó Zsigmond is a nagyenyedi Bethlen Kollégium diáktársadalmának elemzése során. Megállapította, hogy 1662–1839 között a diákság legnépesebb és legállandóbb csoportját – több mint a harmadát – a székely tanulók adták. A jelenség mögött a katonatársadalom újkori válságát, a szabad állapothoz való ragaszkodást, valamint a tanulás általi felemelkedés lehetőségét látta.¹⁰

Egy másik jelenség, amely döntő módon hozzájárult a nemzeti ébredéshez a 16–19. század folyamán, az az erdélyi diákok külföldi egyetemre járása volt. Ezen belül a sűrű iskolahálózat miatt is felülreprezentáltak voltak a székelyföldi diákok. A *peregrinatio academica* Európa nagy egyetemeire folyamatosan biztosította Erdély számára az értelmiség utánpótlását. A jelentős nyugati tanintézetekben megismerkedhettek a felvilágosodás gondolataival, a szabadkőművességgel, az európai szellemi pezsgéssel, és hazatérve az egyre inkább laicizálódó elit alapozta meg az erdélyi felvilágosodás és a nemzeti felemelkedés vízióját.¹¹

⁸ Monok, 1996. 397–401.

⁹ Tüdős Kinga: Írástudás, írástudók. In: Egyed Ákos – Hermann Gusztáv Mihály – Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története. II. kötet. 1562–1867*. Székelyudvarhely: MTA BTK–EME–HRM, 2018. 267–270. A szerző Trócsányi Zsolt összegzését is bemutatja, amely szerint igencsak felülreprezentált a székelyföldi írnokok száma a kancellárián, és idézi tőle a találó megállapítást: „a székelység (evidensen a szabad székelyek s a kisebb birtokú székely nemesek) átlagosnál erősebb irányulása az értelmiségi pályákra már ekkor megkezdődik”. Uo. 272.

¹⁰ Jakó Zsigmond – Juhász István: *Nagyenyedi diákok 1662–1839*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1979. 61–64.

¹¹ Szabó Miklós – Szögi László: Az erdélyiek külföldi egyetemjárása a XVIII. században és a XIX. század első felében. In: Kovács András – Sipos Gábor – Tonk Sándor (szerk.): *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1996. 470–483.; Szabó Miklós: Erdélyiek a magyarországi egyetemeken és akadémiákon (főiskolákon) 1848 előtt. In: Pál-Antal Sándor – Sipos Gábor – W. Kovács András – Wolf Rudolf (szerk.): *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2003. 535–543.

Az iskolák alapítása és a peregrinusok hazatérésük után kifejtett munkássága mind hozzájárultak az írásbeliség terjedéséhez. Ha visszakanyarodunk Székelyföldre, megállapítható, hogy az újkor hajnalán az alfabetizáció folyamatosan terjedt. Pál Judit elemezte a 18. századi székelyföldi írástudás helyzetét, és fokozatos javulást állapított meg. Míg 1741-ben az írástudók részarányában egyértelmű a társadalmi rétegződés szerepe – a nemesek mintegy 85%-a, az armalisták egyharmada, míg a parasztoknak alig több mint 3%-a írástudó –, addig 1785–1786-ra már látványos a fejlődés, például Udvarhelyszéken 20% fölött volt az írástudó esküdtek aránya.¹² A 18. század végétől azonban nincs lényeges módosulás egészen a 19. század közepéig, döntő változás csak 1848 után következett be a jobbágság felszámolása és az iskolarendszer reformja következtében.¹³

Az írástudás kiemelt szerepe, a tanulás társadalmi presztízse a Székelyföldön a 18. század során sem változott, sőt a határőrezredek felállítása után a társadalmi felemelkedés gyakran választott útjává vált.¹⁴ Pál Judit ugyanakkor azt is kiemelte, hogy az öngazgatás nagy hagyományai miatt is előnyt jelentett az írni-olvasni tudás a székelyek körében, és megállapította, hogy az írástudás szintje magasabb volt, mint a fejedelemség egészében: „Erdélyben a szász és székely székek jelentették a világos foltot az alfabetizáció térképén.”¹⁵ A tendencia a 19. század során és a 20. század elejére sem változott, azaz a székely városok az erdélyi átlagban közvetlenül a szászok után következtek az alfabetizáció tekintetében.¹⁶

Az iskolahálózat méretei¹⁷ és az írásbeliség terjedése a Székelyföldön arra engednek következtetni, hogy a 18–19. század folyamán egyre fontosabbá vált az anyanyelvű műveltség megszerzése. A felvilágosodás századában és a reformkorban az anyanyelv szerepének és fontosságának folyamatos felértékelődéséhez nem csupán belső tényezők járultak hozzá, hanem igen jelentős külső hatások is. Ezek közül a legjelentősebb a Habsburg Birodalmon belüli centralizáció Erdélyben, amely veszélyeztette a magyar nyelv addigi pozícióit. A székelység körében

¹² Pál Judit: Írástudás a Székelyföldön a XVIII. században. In: Kovács András – Sipos Gábor – Tonk Sándor (szerk.): *Emlékkönyv Jakó Zsigmond nyolcvanadik születésnapjára*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1996. 422–423.

¹³ Uo. 430.

¹⁴ Pál Judit: *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914*. Csikszereada: Pro-Print Könyvkiadó, 2003. 459.

¹⁵ Uo. 460–462.

¹⁶ Erdély legjobban alfabetizált vidéke 1900-ban a Szászföld, pl. Brassó szék – 75,15% –, de ezt a Székelyföld követi, pl. Udvarhelyszék – 60,38% –, és a legalacsonyabb arányokat a többségében románok által lakott vármegyékben találjuk, pl. Szolnok–Doboka 21,01%. Ugyanekkor a történelmi Erdély területén az írástudók nemzetiségi megoszlása a következő: románok 6%, magyarok 29%, németek 60%. 1910-re a székelyföldi városok többségében már 80% fölött volt az írástudók aránya. Uo. 463–465.

¹⁷ A székelyföldi oktatási hálózat fejlődésére l. Uo. 465–498.; Pál Judit: A dualizmus kora. In: Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. Székelyudvarhely: MTA BTK–EME–HRM, 2016. 304–315.

II. József nyelvrendelete nagy ellenállásba ütközött. Egy szász szerző így vélekedett a magyarság érzelmeiről: „Ez időtől fogva lett a magyar nyelv művelése hazafias és ellenzéki ügy, ettől fogva újra gyűlölettel fordultak a német nyelv ellen, melyet hívatlan vendégnek, alkotmányellenes újítások eszközének érezték.”¹⁸ A nép által beszélt nyelv kitiltása a közigazgatásból tiltakozást váltott ki a székelyekből, akik nyelvük védelmére a magyarság egészével szolidárisan léptek fel. Hermann Gusztáv Mihály szerint: „a székelyeket ért sokkhatás viszont erősebb volt [mint a nem székelyeknél – a szerző. megj.]: elvezetett a rendi nacionalizmusuk által mindaddig beárnyékolt magyar népi identitásuk tudatos felismeréséhez, nyilvános vállalásához.”¹⁹ Tehát a nyelvi közösség felismerése, vállalása és a nyelv ügyéért való közös ténykedés fontos szerepet játszott a nemzetépítés folyamatában.

A nyelv ügye természetesen nem csupán a megszorító intézkedésekre adott válaszok tükrében értelmezhető, mivel a székelyek körében már az azt megelőző időszakban is – és főként utána – egyre hangsúlyosabban jelentkezett ennek fontossága. Erre eklatáns példa a háromszéki származású Apor Péter²⁰ műve, a *Metamorphosis Transylvaniae*, amelyet a szerző 1736-ban írt. Már az első cikkelyben tisztázta, hogy miért választotta a mű magyar nyelven való megírását a latin helyett: „Kedves maradváink! Ezen régi erdélyi módot és szokást sokat gondolkodtam, ha deákul írfjam-e le vagy magyarul. Végteére, hogy tisztábban és értelmesebben az dolgokat kitehessem, és maradváink is jobban megérthessék, eltökéltem magamban, hogy magyarul írfjam.”²¹ A mű, mint ismeretes, nosztalgikus emlékezés a letűnőben lévő „tündérországról”, és óvatosan – hiszen Habsburg-párti volt – elítéli az Erdélyben meghonosodni látszó „nájmódit”, azaz az osztrák uralomnak is köszönhetően a régi mentalitás, az életvitel, a szokások és a nyelv folyamatos „torzulását”.

Ugyanakkor Apor szerepet játszott a székely eredetről alkotott hagyományos kép népszerűsítésében is, az *Onographia* című verséből vett részlet ékesen bizonyítja ezt:

„Mikor az székelyek Erdélybe mentenek,
S az krónika szerént meglepedtenek

¹⁸ Hermann, 2003. 120.

¹⁹ Hermann Gusztáv Mihály: „Villa nostra olachalis”. (Egy hamis oklevél utóéletéről). In: Bárdi Nándor (szerk.): *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi románság történetéről*. Csíkszereda: Pro-Print, 1999. 115–116.

²⁰ Apor Péter (Altörja, 1676 – Altörja, 1752) volt Küküllő vármegye főispánja és Háromszék főkirálybírója is, de elsősorban történetíróként ismert. Életrajza: Balló István: *Altörjai báró Apor Péter élete és működése (1676–1752)*. Csíkszeredában: Nyomatott Györgyjakab Mártonnál 1897; Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. I. Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, 1891. 210–213.

²¹ Apor Péter: *Metamorphosis Transylvaniae*. Előszó, jegyz. Kócziány László, szöveg gond. Lőrinczy Réka, Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1978. 25.

Míg Árpád kijöve bánsággal éltének,
Uzandur, Kalám, Hám ily nevet viseltek.²²

A magyar nyelv ügye iránti elkötelezettséget olvashatjuk ki a szintén székely származású Andrád Sámuel²³ *Elmés és mulatságos rövid anekdoták* címmel 1789-ben Bécsben megjelent munkájából:

„Micsoda Magyarsággal írtam? Tsak amilyennel tudtam. Én született Székely Magyar vagyok; tudom azért a székely atyafiak szája-járását (dialectus) [...]. Ha a Magyar-Ország minden száz-járást úgy tudnám mint az Erdélyieket, el mondhatnám erről a Könyvtskéről, hogy én ezt egy közönséges Magyarsággal írtam. [...] Tsak-ugyan, amennyiben lehetett, sokakban a M. Orzági előttem esmeretes szájjárást, hol én azt az Erdélyinél jobbnak ítélttem, minden részre-hajlás nélkül követtem. Minekokáért némely helyeken Gyűjteményes Könyvtskémben bátran el-mondhatja a M. Orzági vagy Erdélyi vagy székely Magyar, hogy ott nem írtam úgy, mint a miként ők beszélnek.”²⁴

Amúgy a szerző nagy szeretettel és jó kívánsággal ajánlotta könyvecskéjét „az én ditső Magyar Nemzetemnek.” Láthatjuk, hogy a magyar nyelvnek még nincs egységes irodalmi formája, ez a következő évtizedek nyelvújítási munkálatai alatt fog megszületni²⁵; ugyanakkor eléggé egyértelmű, hogy a szerző egy nyelvében egységes nemzetben gondolkodik, mindegy, hogy beszélője magyarországi, erdélyi vagy székely.

Jól látható, hogy a magyarul írók egyik legnagyobb problémája, hogy anyanyelvük nem felel meg koruk bizonyos társadalmi, politikai vagy tudományos igényeinek. A modernizációhoz kellett az új nyelv, az anyanyelv megújítása, másként idegen nyelven kellett volna a magasabb szintű kommunikációt és írást megvalósítani. Ez az identitás feladását jelentette volna. Így az anyanyelv ápolása a nemzeti önazonosság intézményesítésének egyik eszközévé vált. A 18. század vége és a 19. század első fele a nyelvújítás folyamatának időszaka volt, amely döntő változásokat hozott a magyar irodalmi nyelv tekintetében. Csupán egyetlen példával szeretném igazolni a fentieket.

²² *Apor Péter verses művei és levelei (1676–1752)*. I. Szerk. Dr. Szádeczky Lajos, Budapest: M. Tud. Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, 1903. 510.

²³ Andrád Sámuel (Ikafalva, 1751 – Sepsiszentgyörgy, 1807) orvos, író, anekdotagyűjtő. Életrajza: Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon. Első kötet. A–K*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967. 30.; Szinyeyi, 1891. 162.

²⁴ *Született nyelvünk... A magyar anyanyelv dicsérete a XVII–XVIII. században*. Szövegválogatás, előszó, szó és névmagyarázat Róth András Lajos. Gyergyószentmiklós: Mark House, 2005. 233.

²⁵ A nyelvújítás és a magyar nyelvi egység ügyének rövid áttekintését l. Bárczi Géza: A magyar nyelvtörténet összefoglaló áttekintése. In: Bárczi Géza – Benkő Lóránd – Berrár Jolán: *A magyar nyelv története*. Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 1967., különösen 542–564.

Aranka György²⁶ 1791-ben adta közre az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságról írott elképzeléseit: „A Társaság munkálkodásainak tsekély értelmem szerint két Közönségesebb Tártyai vagynak: ú. m: A nyelv mívelés, és szükséges esméretek terjesztése.”²⁷

Aporhoz hasonlóan Aranka Györgynek is jelentős szerepe volt a hagyományos székely eredettörténet és a székely történelem sajátosságainak népszerűsítésében, ugyanakkor állást foglalt a *Csíki székely krónika* hitelessége mellett is. Az August Ludwig von Schlözerrel²⁸ folytatott vitájában hosszasan tárgyalta a székelyek eredetét, és nem véletlenül az ősiség és különállás mellett a magyarságukat is kidomborította:

„a székelyek pedig kezdettől fogva a magyarokkal egy nyelvűek. Nemzeti egységben külön törvényekkel és szokásokkal éltenek eleitől fogva. [...]

Szinte 700 esztendeje, hogy a szászok béjöttek, és aki a hazában soha krónikát nem olvasott is tudja, hogy az a nemzet Erdélyben a magyarra, székelyre s régi oláh lakosoknak maradékaira nézve jövevény, vendég nemzet. Azt is úgy tudja, hogy a székely a magyarnál is régibb.”²⁹

A Székelyföld földrajzi elszigeteltsége, peremvidék volta az irodalmi magyar nyelv gyors behatolását és általánosabb elterjedését is akadályozta. Ennek következménye, hogy már a 19. században számos magyar értelmiségi felfigyelt arra, hogy a székelyek ősi, autentikusabb, ezáltal „tisztább” magyar nyelvet beszélnek.³⁰

²⁶ Aranka György (Szék, 1737 – Marosvásárhely, 1817) művelődésszervező, író, költő, történész. Életrajza: Szinnyei, 1891. 221–224.

²⁷ *Született nyelvünkön...*, 2005. 281.

²⁸ August Ludwig Von Schlözer (Gagstadt, 1735 – Göttingen, 1809) a felvilágosodás korának jelentős német történésze, pedagógusa és publicistája.

²⁹ Aranka György: *Erdély története*. S.a.r. Biró Annamária, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2010. 28–29. Aranka György és August Ludwig Schlözer vitájához, Aranka történelemszemléletéhez lásd Biró Annamária kiváló elemzését: Biró Annamária: *Nemzetek Erdélyben. August Ludwig Schlözer és Aranka György vitája*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011. különösen 249–285.

³⁰ L. pl.: „a történet mezejére új nép lépik fel, mely székely nevet kap, s a legtisztább magyar nyelvet beszéli.” Kővári László: *Erdély történelme*. I. Pest – Kolozsvár, 1859. 28; „a székely föld [...] Az élő magyar nyelv egyik klasszikus földrésze”. Kriza János (szerk.): *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*. Kolozsvárt, 1863. Előszó vii–viii. A székely nyelvjárás színességével már a 19. század második felétől számos nyelvész foglalkozott (Budenz József, Balassa József, Steuer János, Steuermann Mihály, Nagy Géza, Erdélyi Lajos, Szini Lajos). A nyelvjárás és székely felfelfogás és humor összekapcsolása is már a 19. század második felétől divatos volt, rendszeresen jelentek meg a „góbé” csavaros észjárását példázó írások. A legjelentősebb 20. századi gyűjtések és kötetek Duka János, Imreh Lajos és Vő Gabriella nevéhez köthetők, a kortársak közül a legjelentősebb gyűjtés Sántha Attila *Bűhnagy székely szótára* (Budapest, 2018).

Modernizáció – asszimiláció

A középkor végének emberei különféle identitásokkal rendelkeztek. Ezek közül a legjelentősebbek a rendi-társadalmi, a vallási vagy a regionális voltak. A modernizációs folyamat gyökeres változásokat hozott a politikai, gazdasági és társadalmi életben, és döntő módon hozzájárult a hagyományos identitásformák háttérbe szorulásához vagy önként feladásához. A zárt világok határai kezdtek eltűnni, ezáltal etnikai-nyelvi határok mosódtak el.

A székely faluközösség és társadalom a 17–18. század folyamán alig változott, megőrizte tradicionális jellegét. A székely *communitas* továbbra is több funkciót betöltő közösség volt: vagyonközösség, a gazdasági élet szervezője, a belső rend oltalmazója, köztelherviselési közösség, az önálló normaalkotás fóruma és a fölöttes intézményekkel való kapcsolattartás szerve; „egészében véve egyéredkű, egycélú embereknek az életkerete, olyanoké, akiket erős mi-tudat kapcsol egymáshoz.”³¹

A felvilágosodás idején a hagyományos életkeret bomladozni kezdett. A kivilülről, vagy mondhatjuk azt is, hogy felülről érkező hatások közül megemlíthető a Habsburg Birodalom abszolutista, egységesítő törekvéseinek sorozata. A központosítási erőfeszítések uniformizációhoz vezettek. Megszaporodtak a kodifikációs törekvések, amelyek természetesen sok esetben felülírták a hagyományos közösségek addigi rendelkezéseit. Találóa fogalmaz Imreh István, amikor a felülről jövő törvényekről azt írja, hogy „már nem a falu törvénye, hanem törvény a falunak”.³² Tehát a hagyományörző székely társadalom is célpontjává vált a birodalmi uniformizációs törekvéseknek, a soknemzetiségű birodalom számos különféle identitása veszélybe került.

A 18. századi *communitas* bomlásának okait elemezve Imreh több belső tényezőt is azonosított. Talán a legjelentősebb az, hogy a falvak vagyónállagának folyamatos csökkenésével elveszett számos hagyományos funkció is, amely a közösségi ethosz erőtlenedéséhez és a *communitas* szerepkörének lazulásához vezetett. A közösségi szolidaritást gyengítették azok a nagyobb birtokosok is, akik inkább saját egyéni érdekeiket akarták érvényesíteni a csoportérdekkel szemben.³³ A gazdasági élet változása, az iparosítás térhódítása nagyobb mértékű társadalmi mobilitást is hozott, amely szintén a „mozdulatlan” világ ellen hatott.

A változások hatására a működő faluközösségek bomladozni kezdtek, s a zárt, egynyelvű, archaikusnak mondható népcsoportból kiszakadó, az iparközpontokba, a változatosabb megélhetési lehetőségeket biztosító városba költöző népesség már kevésbé találta meg a közös szót – nyelvileg, nyelvjárásiilag, a szokásokat és az életfelfogást tekintve – az otthon maradókkal. A vidéki ember kénytelen lett feladni

³¹ Imreh István: A székely „*communitas* alkonya.” *Korunk*, 1993/5. 95–96.

³² Uo. 97.

³³ Uo. 98–99.

számos sajátos identitásformáló kulturális értékét, mert azok használhatatlanok voltak a szűk közösség határain kívül.

A Székelyföldön a hagyományos értékrend lassú változása is későn kezdődött, főként a 19. század második felétől fokozatosan növekvő el- és kivándorlási hullám következtében. De mivel mind az iparosítás, mind a vasútépítés csak megkésve és kis mértékben érintette a térséget, ezért a hagyományos értékrend lazulása is nagyon lassú folyamatként jelentkezett. A vidék lakóinak döntő többsége számára a modernizáció „gyümölcsei” elérhetetlenek vagy akár nemkívánatosak voltak.

A jelentős szaporulat, az elmaradottság és az ipari beruházások hiánya munkaerőfölsleget eredményezett a Székelyföldön, ennek volt egyik következménye a kivándorlás és a már aggasztó méreteket öltő romániai munkavállalás.³⁴ Magyarországon a jelenségre egyre hangsúlyosabban kezdték felhívni a figyelmet a székely vármegyék országgyűlési képviselői és a helyi közéleti elit tagjai. A kivándorlás mellett más jellegű problémákkal is küzdöttek a székelyföldi települések és lakóik: hosszas és költséges arányosítás és tagosítás, előnytelen hitellehetőségek és az eladósodás, földhiány és rossz minőségű föld, önellátó mezőgazdaság, szétforgácsoló birtokok, a kézművesipar válsága. „A székelység még csak nagy beteg, de még ki lehet gyógyítani. Pár év múlva talán már halott lesz”³⁵ – kongatta meg a vészharangot Bartalis Ágoston,³⁶ a problémák egyik kiváló ismerője. Ezek enyhítésére vagy megoldására előbb székely társaságok alakultak,³⁷ majd 1901-ben az országgyűlési képviselők is saját székely társaságot hoztak létre. „Kideríteni a Székelyföld hanyatlásának okait s megjelölni azokat a gyakorlati eszközöket, amelyek e nép gazdasági, társadalmi s erkölcsi regenerációjára alkalmasak”³⁸ – ezekkel a célkitűzésekkel szervezték meg 1902. augusztus 28–30. között Tusnádfürdőn a székely kongresszust.³⁹ A kongresszus nagy nyilvánosságnak örvendett,

³⁴ A székely népfölség és kivándorlás kérdése sokat foglalkoztatta a vizsgált korszak székelyföldi értelmiségét. L. pl. T. Nagy Imre: *Székely kivándorlás*. Budapest: A „Pátria” Irodalmi Vállalat Könyvnyomdája, 1895; Venczel József: A székely népfelleg. *Hitel*, 1942/1. 18–32.

³⁵ Bartalis Ágost: *Segítsünk a székelyeken. Csik-Ménaság székelyei*. Budapest: Belvárosi Kny., 1901. 24.

³⁶ Bartalis Ágoston (Csíkkarcfalva, 1866 – Csíktaploca, 1931) jogász, közigazdász, közíró. Írásai a témában: *Segítsünk a székelyeken. Csik-ménaság székelyei*. Budapest, 1901; *A csiki székelység alapvető kérdései – Mit adjon a város a falunak*. Csíkszereda, 1931. Életrajza: Balogh Edgár (főszerk.): *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés. I. A–F*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó. 1981. 111.

³⁷ Ezekről bővebben: Balaton Petra: A székely társadalom önszerveződése: a székely társaságok (Törekvések Székelyföld felzárkóztatására a XX. század elején). I. *Korunk*, 2010/1. 78–85; II. *Korunk*, 2010/2. 71–77.

³⁸ Így fogalmazta meg a tusnádi kongresszus céljait a Jókai Mór és Beksics Gusztáv főszerkesztésében megjelenő fővárosi lap vezércikke. A Székely Kérdés. *Magyar Nemzet*, 1902. augusztus 30. 1.

³⁹ A kongresszus szervezéséhez, határozataihoz l. *A Székely Kongresszus szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai*. S.a.r. Buday Barna kongresszusi főtitkár. Budapest,

hatására a magyar kormány eldöntötte az ún. székely akció beindítását.⁴⁰ Az akció szűkebb értelemben a magyar kormányzat által a Székelyföld felzárkóztatására tett lépéseket, elsősorban a Földművelésügyi Minisztérium külhivatalának, a székelyföldi miniszteri kirendeltségnek a tevékenységét jelenti. Ugyan a székely akciót számos kritika érte, mivel nem tudott hozni jelentős változást, mégis összességében a székelység problémáira terelte a figyelmet, anyagi és szellemi erőforrásokat rendelt ezek megoldására.⁴¹

A dualizmus idejének összességében látványosnak ítéltető fejlődése, a vasútépítés, a városok modernizációja és a városi népesség növekedése kétségtelenül hozzájárultak a városi lakosság mentalitásának változásához,⁴² de ugyanakkor azt is fontos megjegyezni, hogy a székelyföldi városok „bevándorlóinak” legnagyobb része a saját vármegyéjük területéről származott,⁴³ azaz falusi szemléletmóddal érkezett új otthonába. Az első világháború előtt Marosvásárhely kivételével minden székely városnak tízezer fő alatt volt a lakossága, ezekben – szintén a „székely főváros” kivételével – kevés idegen telepedett meg. A 19. századra a korábban érkezett gyergyószentmiklósi és szépvízi örménység már teljesen elmagyarosodott, illetve elszékelyesedett.⁴⁴ A határőrezredek felállítását követően Csík- és Háromszékre a birodalom különböző területeiről érkezett kézművesek, iparosok sorsa hasonló volt, ahogyan a 19. század utolsó harmadában kisebb számban érkező zsidók is viszonylag hamar beolvadtak.

De a Székelyföldön a kevés és nem nagy lakosságú városok hátországát a vidék adta. A falusi életmódot és falusi mentalitást a hagyományörzés, a konzervativizmus

---

1902. A Székely Kongresszus hatásainak és eredményeinek rövid értékeléséhez: Egyed Ákos: Az 1902-es Székely Kongresszus száz év távlatából. *Valóság*. 2003/3. 86–97.; Gidó Csaba: Az 1902-es tunsádi székely kongresszus és a székely kivándorlás. In: Hermann Gusztáv Mihály – Róth András Lajos (szerk.): *Areopolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok I.* Székelyudvarhely: Litera Könyvkiadó, 2001. 51–67.

⁴⁰ A Székely Akció történetének legátfogóbb feldolgozását l. Balaton Petra: *A székely akció története. I. Források, I/1. Munkaprogram és kirendeltségi jelentések*. Budapest: Cartofil Kiadó, 2002. Rövidebb ismertetésére l. Balaton Petra: *A székely akció előzménye és története. Székelyföld*, 2006/6. 62–91.

⁴¹ A Székelykérdés, Székely Kongresszus és Székely Akció rövid összefoglalását l. Balaton Petra: *Gazdaság és agrártársadalom*. In: Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. Székelyudvarhely: MTA BTK–EME–HRM, 2016. 137–241.

⁴² A székelyföldi vasútépítés történetére és főként a helyi társadalomra gyakorolt modernizációs hatására l. Gidó Csaba: *Vasszékér és gőzmozdony. A székelyföldi vasút története (1868–1915)*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2013. 187–282.

⁴³ Pál, 2003. 143–144.

⁴⁴ „Örmény-székelységüket, avagy székely-örménységüket ma már csak a névben és családi típusban lehet felismerni” – írta a szépvízi örményekről *Csiki Pantheonjában* Tivai Nagy Imre. Tivai Nagy Imre: *Emlékezés régi csíkiakról*. Csíkszereda: Csíkszereda Kiadóhivatal, 2009. 209. A székelyföldi örményekre, a székely-örmény viszonyra és az örmények lassú identitásvesztésére l. Pál Judit: *Örmények a Székelyföldön (a 19. század közepéig)*. *Acta. A Csíki Székely Múzeum és a Székely Nemzeti Múzeum évkönyve*. Sepsiszentgyörgy, 1995. 161–172.

határozta meg. A változások lassúságát, a merev társadalmi formák továbbélését állapította meg a középkorúak és idősebbek körében Imreh István még az 1940-es évek elején is. Sepsibodoki példákon keresztül illusztrálta, hogy „a régi törvény jó törvény” elve alapján nem tartották szerencsésnek a katona és jobbágy származásúak keveredését, ez a gyerekkori játszópартnerek kiválasztásától a templomi ülésrenden vagy a fonó közönségén, a rendi viseleten, a házak berendezésén keresztül egészen a házasságkötésig, sőt, a temetésig végigkísérte az ember életét.⁴⁵ A hagyományos szemléletmód, viselkedés, büszkeség és gőg vagy más „kondicionáló tényezők” (Imreh István) egészen 1940-ig átörökítődték, fennmaradtak és meghatározták a mindennapokat, így valószínűleg a „nemzeti” identitás, önkép kérdésében is igencsak árnyalt a kép, azaz a székelyföldiek önmeghatározásában a magyar haza és identitás (fel)vállalása mellett előkelő helyet foglalt el a székely identitás. A dualizmus kori vagy a két világháború közötti időszak székely származású elitje – történészek, írók, művészek, tanárok, papok, különböző közéleti szereplők – majdnem kivétel nélkül vallotta a mitikus származást, a régi kiváltságokat és egyenlőséget, hangzatosan emlegette a dicső múltat, katonai vitézséget, a székelység kiváló jellemvonásait.

Tehát a modernitással járó fejlemények és változások nem hoztak éles törést a székelység önmeghatározásában. Ugyanakkor a székelyekről élő általában kedvező, sőt idealizált képet és a székelyek pozitív önképét a századforduló közeledtével valamelyest árnyalni kell. A társadalmi és gazdasági problémák szaporodásával párhuzamosan egyre többen festettek kevésbé hízelgő, kritikusabb képet a székelyekről.⁴⁶ Ennek ellenére a székelykérdés megjelenése, a székely akció elindítása mind azt jelzik, hogy a Székelyfölddel és népével kiemelten foglalkoztak, a térségre és lakóira úgy tekintettek, mint egykori és kortárs védőbástyára, valami sajátos, különleges régióra és identitásra.

A mítoszok

Az alapító mítoszok egy születés, egy alapítás történetét mondják el, megindokolva, legitimálva a világ, a közösségek, nemzetek és államok létét. Az eredetmítoszok is ezekkel rokonok, egy elsődleges valóságot emelnek ki. Nem ezen valóság igazságtartalma a fontos, ahogyan az sem, hogy honnan származik az adott legenda, történet, mítosz, hanem hogy a közösség, amely magáévá tette, hogyan ágyazta be saját tudatába, hogyan használta, továbbította.

⁴⁵ Imreh István: A jelenben élő múlt. A határorkatona és jobbágynépeség különbözőségéről vallott nézetek. In: *Uő: Erdélyi hétköznapiak 1750–1850. Társadalom- és gazdaságtörténeti írások a bomló feudalizmus időszakáról*. Bukarest: Kriterion Könykiadó, 1979. 122–133.

⁴⁶ Ezekről bővebben I. Pál, 2016. 358–361.

Tehát a mítosz jelenti az egyik lehetőséget a csoportok számára, hogy megteremtsek és meghatározzák létezésük alapjait, valamint erkölcsi és értékrendszerüket. Így a mítosz olyan narratív formába öltött hiedelemcsoport, amelyet egy közösség magáról vall. Nem történelmileg igazolt, tudományosan bizonyított tényekből áll össze, hanem elsősorban feltevésekből. A legfontosabb nem is a történeti hűsége, hanem a tartalma és a közösségen belüli elfogadottsága.⁴⁷ Schöpflin György szerint a mítosz létfontosságú a közösségi keretek kialakítása szempontjából, „egyszóval általában a kaoszából rendet teremtő folyamatokban.”⁴⁸ A mítosz közösségi választóvonalakat alakít ki, így azok, akik nem részesei egy mítosznak, a közösség határain kívülre szorulnak. „A mítosz tehát az önmeghatározás egyik hatékony eszköze, mivel akik elfogadják a mítoszbba kódolt hiedelmeket, egyben a közösségi tagságot is vállalják.”⁴⁹

Minden mítosz ugyanakkor válaszokat is megfogalmaz a közösség sikertelenségeire, magyarázatokat keres a kudarcokra. Schöpflin a következő kérdést teszi fel: „mikor érkezik el az a pont, amikor a mítoszból való hivatkozás, a mítosz alkalmazása eléri azt a szintet, ahol is a felelősség elhárításának, egy hiba beismerése elutasításának, egy olyan eseménnyel vagy eseménysorral való szembenézésből való idegenkedésnek az eszközzé válik, amely törést okozhat a közösség nehezen kialakított koherenciájában?”⁵⁰ A székelység esetében is egyik-másik mítoszból való hivatkozás a közösség kudarcainak, problémáinak, elmaradottságának, sikertelenségének magyarázatául vagy orvosságául szolgált.⁵¹

A mítoszok szerepe a közösségek önmeghatározásában, szervezésében, mozgósításában tehát döntő jelentőségű. Anthony D. Smith véleménye szerint a közösség

⁴⁷ Schöpflin, 2003. 68–69.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Uo. 72.

⁵⁰ Uo. 76.

⁵¹ Álljon itt egyetlen példa. 1896. május 16-án tartotta Csík vármegye törvényhatósági bizottsága ünnepi közgyűlését a *Magyar állam ezeréves fennállásának emlékére*. Becze Antal, aki 1882–1906 között volt a vármegye alispánja, beszédében a másfél évezredes helytállásról és szenvedéstől beszélt: „míg Árpád hadai visszaszerezték Attila hagyatékát [...] addig mi itt keleten örködtünk, nehogy az összetöredő ár közé egy széttorlaszoló elem ékelje be magát [...] Ez rövid álomképe másfél évezredes múltunknak, s ha részleteit vesszük, abban a magunkra hagyatás, s az emiatti összetartás és ebben a szívós hazaszeretet három egysége annyira kimagasló, hogy a mellőztetés vaskos köteteinek minden lapja erre figyelmeztet, s az ebből levont következtésekre tanít. Megtanít minket arra, hogy az a tágkörű székely intézmény, mely Árpád által megerősített, a későbbi nagy királyok által biztosított, – évszázadok folytán mind szűkebb és szűkebb körre szorított –, s hogy még állunk, s hogy még a magyarságnak esszenciáját képezzük, nem saját vitézségünk, nem az ágyú és szurony következtése, hanem az az öntudat, hogy minden székely egyaránt nemes és egyaránt egy testvér. Ez és az ebből folyó törhetetlen hazaszeretet tartotta fenn e maroknyi nemzetet.” RNL HMH F 7 Csík vármegye levéltára. 4. állag. A vármegyei törvényhatósági bizottság közgyűléseinek jegyzőkönyvei. 32. kötet. Törvényhatósági gyűlési jegyzőkönyv 1896. évre. 15–18.

megteremtése egy erkölcsi és politikai forradalom, amelynek végső célja, hogy összefüggő nemzetképpé kövacsolja a közösséget. A folyamat – amely során megteremtődik az egységes, lehetőleg autarchikus, jogokban egyenlő egyének közössége, amely majd biztosítja a legitimációs bázist a politikai célok elérésére – a következő lépésekből áll:

- a perifériára szorult passzív népességet politikai céljaiban egységes közösséggé kell varázsolni;
- közösségi mozgósítás az egyetemesen elismert „szülőföldért”, amely egy jól körvonalazható, egységes terület;
- a területileg elhatárolt közösség tagjainak gazdasági egységesítése, ellenőrzés a természeti kincsek felett;
- a közösség etnikai tagjait állampolgárrá változtatni, politikai célok nevében mozgósítani, és egységes társadalmi és politikai jogokat és kötelezettségeket nyújtani;
- a politikai és erkölcsi érdeklődés középpontjába helyezni a népet, a tömegek szerepét ünneplni, átnevelve őket a nemzeti értékek, emlékezet és mítoszok szerint.⁵²

Ez az átnevelési folyamat az, amely megalapozza a közösség összetartozását, kialakítva a közös értékeket, szimbólumokat, rituálékat, ünnepeket. Természetesen annak ellenére, hogy a nemzeti mítoszok „kitaláltak” vagy „elképzelték”, nem lehet azokat teljesen történelmietlen alapanyagokból létrehozni, tehát lennie kell bizonyos kapcsolatuknak a kollektív emlékezettel. Ez azt jelenti, hogy egy állandó reinterpretációval van dolgunk, amely mindig új köntösbe öltözteti a már említett alapokat, a mindenkori elvárások, igények szerint. A mítoszoktól többnyire érzelmi válaszokat várnak. „A mitikus és szimbolikus párbeszédet imígyen a legitimáció érvényesítésére és a hatalom erősítésére lehet használni, érzelmeket és lelkesedést képesek mozgósítani.”⁵³

A következőkben a székelység történeti tudatába mélyen begyökerezett mítoszokat vizsgálom. Ezek a narratívák nem székely vagy magyar sajátosságok, hanem valamennyi kelet-európai nép kollektív tudatában élő képek.

*Az etnogenézis mítoszai*⁵⁴ a származás kérdésére fogalmaznak meg válaszokat. Általában túllépnek az öngazolás szintjén, és egy adott területen a más etnikai csoportokkal szembeni elsőbbség igazolására használják őket.⁵⁵ Ez a mítosz táplálja azt az elképzelést is, miszerint az állampolgári jogok másodrendűek az etnikai

⁵² Smith, Anthony D.: The Origins of Nations. In: *Ethnic and Racial Studies*. Volume 12. Issue 3. 1989. 349–356.

⁵³ Schöpfflin, 2003. 80.

⁵⁴ Újabbán a székely eredetmítosról I. Hermann Gusztáv Mihály: Hit által teremtett székely múlt. *Regio*, 2022/2. 116–139.

⁵⁵ Schöpfflin, 2003. 88; Pippidi, Andrei: A múlt mítoszai/A jelen válaszútja. *Korunk*. 1993/10. 24–30.

hovatartozáshoz képest, és azok, akik elsőként érkeztek – vagy legalábbis ezt tartják magukról – joggal határozhatják meg az állampolgári jogokat. Ennek legékezebb példája a román–magyar vita a dákoromán kontinuitás mítosza kapcsán.

Közismert, hogy a székelység népi vélekedésében máig él a hagyomány, miszerint ők a hunok leszármazottjai.⁵⁶ A hagyomány vélhetően már a középkorban kialakult, Anonymus és Kézai Simon teremtették meg a hun-székely-magyar közös történelem alapjait; érthető, hiszen a korban mindenki – egyének vagy közösségek egyaránt – dicső ősök után kutattak. A hunok igencsak megfeleltek e célra, nem csupán a vélt vagy valós rokonság miatt, hanem mert ezáltal alá lehetett támasztani a Pannóniára formált történeti jogot.⁵⁷ A későbbi krónikák is átvették a Kézai-féle történetet, tehát a székelyeket a hunok őseiként tüntették fel. Thuróczi János *Chronica Hungarorum* című munkájában egyenesen így fogalmazott:

„A mi időnkben nem is kételkedik senki benne, hogy a székelyek azoknak a hunoknak a maradékai, akik először jöttek be Pannóniába, és mert az ő népük, úgy látszik, nem keveredett azóta sem idegen vérrel, erkölcsükben is szigorúbbak, a földek felosztásában is különböznek a többi magyartól.”⁵⁸

A középkori felfogást a humanisták is átvették, továbbvitték, bővítették – szkíta–hun–avar–magyar rokonságról írtak –, és ez a felfogás egészen a 19. századig változatlanul fennmaradt. Székely István krónikája az első, amely magyar nyelven erősítette meg a hagyományt,⁵⁹ és a magyar és a székely nép különbözőségére is rámutatott.⁶⁰

Hermann Gusztáv Mihály két okból is fontosnak tartja ezt a krónikát és különösen a székelység eredetére vonatkozó részeit. Egyrészt, mivel első alkalommal írt székely származású⁶¹ krónikás saját népének eredetudatáról, másrészt, mivel kötete nagy népszerűségnek örvendett szűkebb hazájában is.⁶²

Habár a 17–18. században már néhányan cáfolni is próbálták a székelyek hun származását, a tudományos igényességgel készült írásoktól a népszerűsítő jellegű

⁵⁶ A székely köztudatba mélyen beivódott hun leszármazás tanának rövid történeti áttekintésére l. Demény Lajos: Mítoszok és valóság. A székely nemzettudat történelmi háttere. *Magyar Tudomány*. 1997/11. 1309–1320.; Pál Judit: Erdély népeinek eredetmitoszai: a székelyek hun eredetének mítosza. In: Jankovics József – Nyerges Judit (szerk.): *Hatalom és kultúra. Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.) előadásai. II.* Budapest, Nemzetközi Magyarástudományi Társaság, 2004. 814–822.

⁵⁷ Pál Judit: A székelyek eredetének kérdése a történetírásban a 17. század végéig. *Miskolc: Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica*. Tomus XIII. fasc. 3, 2008. 393–404.; Pál, 2004. 814.

⁵⁸ Thuróczi János: *A magyarok krónikája*. Fordította Horváth János. Budapest: Magyar Helikon, 1978. 80.

⁵⁹ Székely Estvan: *Chronica ez vilagnac dolgairol*. Craccoba, 1559. 122.

⁶⁰ Uo. 142.

⁶¹ Székely István az udvarhelyszéki Bencéden született 1505-ben.

⁶² Hermann Gusztáv Mihály – Orbán Zsolt: *Csillagösvény és göröngyös út. Mítosz és történelem a székelység tudatában*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018. 55.

kiadványokig és a tankönyvekig ez maradt a domináns elmélet. Természetesen utóbbiak azok a kiadványok, amelyek szélesebb körben ismertek voltak, így hatásuk jelentősebb volt a székely identitástudat alakulására.

A 18. század végén bukkant fel az első másolata a *Csiki székely krónikának* – mint Szádeczky-Kardoss Lajos kutatásai nyomán kiderült, hamisításról van szó –, amely döntő hatással volt a hun–székely rokonság terjesztésében, és rá építettek neves történétírók is, mint Kőváry László, Szilágyi Sándor, Szabó Károly vagy Orbán Balázs.⁶³

Az I. világháborút követő impériumváltás után újfent virágkorát élte a dicső származásra és múltra való hivatkozás. Ennek okai között a nyomasztó kisebbségi sors mellett a román szakirodalomban és közvélekedésben divatos „elszékelyesedett románok” elméletét kell látnunk.⁶⁴ Habár a 20. századi akadémiai történétírók cáfolták vagy akár megmosolyogták a hagyományos székely eredettörténet mellett állást foglalókat, mindenki igyekezett óvatosan bánni a kérdéssel, hogy ne sértse a székely közönség érzéseit és meggyőződéseit. Ugyanakkor az akadémiai történétírás periferiáján vagy a szakmán kívül állók nagyobb része követte, sőt megerősítette a székely kollektív tudattal kompatibilis vélekedést.⁶⁵

A rokonság és közös leszármazás mítoszai az adott etnikai közösség organikus természetének gondolatához kapcsolódnak. Így a nemzet mint család jelenítődik meg, amely közös őstől származik, speciális jellegzetességekkel bír, amelyek átörökítődnek, ezáltal az idegenek automatikusan ki vannak zárva a közösségből.⁶⁶

Arany János hun-regéjének a *Rege a csodaszarvasról* című részében minden kétséget eloszlatva kimondja a származással és rokonsággal kapcsolatos kortárs történelemszemlélet eredményeit:

„Vadat üzni feljövének
Hős fiai szép Enéhnek:
Hunor s Magyar, két dalia,
Két egytestvér, Ménrót fia.”⁶⁷

⁶³ Pál, 2008. 293.; Pál, 2004. 815. A *Csiki Székely Krónika* eredetisége körüli vitákat és a krónika hatását a székely virtuális műtérmetésre l. Hermann Gusztáv Mihály: *Az eltérített múlt. Oklevél- és krónikahamisítványok a székelyek történetében*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2007. 73–182.

⁶⁴ Erről bővebben l. Bárdi Nándor: A „visszarománosítás”. In: Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. Székelyudvarhely: MTA BTK–EME–HRM, 2016. 443–453.

⁶⁵ A székely eredetkérdés historiográfiájához l. Kristó Gyula: *A székelyek eredete*. Budapest: Balassi, 2002; Kordé Zoltán: A székelyek eredete és őstörténete. In: Benkő Elek – Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története. I. kötet. A kezdetektől 1562-ig*. Székelyudvarhely: MTA BTK–EME–HRM, 2016. 91–122.

⁶⁶ Schöpflin, 2003. 89.

⁶⁷ Arany János: *Buda halála. Hún-rege*. Budapest: Móra Könyvkiadó, 1977. 43.

A közép-kelet-európai térségben minden nép saját történelmét mitizálva megpróbálta rokonságát, közös eredetét minél távolabbi ősök felsorakoztatásával bizonygatni. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy hány ókori néppel „került kapcsolatba” ilyenformán a magyarság vagy a székelység is, egyes elméletek a sumerokkal vagy az etruszokkal való rokonságot próbálják igazolni. Az „Attila magyar király” vagy „Csaba királyfi, a székelyek őse” gondolatkörben nem az a rendkívüli, hogy kialakult – más népek hasonló eredetmítoszaiban is feltűnnek az antikvítás legkülönfélébb héroszai, hősei –, hanem az, hogy napi politikai hatással rendelkező érvrendszerre bővült, s különféle változatokban ugyan, de megélte a 21. századot is.⁶⁸ Valóságos reneszánszát éli ma is a hun–székely (sőt szkíta) rokonságot bizonygató vagy felelevenítő irodalom, sőt a köztudatban is jól tartja magát ez a vélekedés, meggyőződés.⁶⁹

A *területiség*hez köthető mítoszok általában azt állítják, hogy létezik egy jól körülhatárolható földrajzi hely, ahol a nemzet kialakult, „tisztasága leginkább biztosított volt”. A terület szakralizálódik, sosem jelentheti alku tárgyát, meg kell védeni mindenféle „beszennyeződéstől”, és megóvni a kívülállóktól és azok befolyásától.⁷⁰ A magyarság számára ez a terület a Kárpát-medence, tulajdonképpen a középkori magyar állam területe. A székelység számára eredetileg a nagyobb területi entitás csak másodlagos helyet foglalt el, sokkal inkább történt hivatkozás Erdélyre és főként a Székelyföldre, mint a kezdeti, ősi szállásterület, szabadságaik, privilégiumaik és egyáltalán közösségi létük kiteljesedési helyére. A székelyföldi elit retorikájában a szűkebb értelemben vett haza volt az a terület, ahol Csaba királyfi mintegy háromezer fős hun sereg élén letelepedett, átvészelte a népvándorlások korát, évszázadokkal később segített magyar testvéreinek a honfoglalás levezénylésében, és ahol létrehozta az egyenlő szabadságjogokkal élő, demokratikus berendezkedésű közösséget.⁷¹

A Székelyföldnek mint ősfoglalással szerzett földrajzi-történelmi egységnek bármilyen felülről történő átszervezése mindig kiváltotta a székelység élénk

⁶⁸ Veszprémy László: Attila, a magyar király? *História*, 2004/8. 15.

⁶⁹ Erről bővebben l. Hermann–Orbán, 2018. 455–476.

⁷⁰ Schöpflin, 2003. 81.

⁷¹ Álljon itt csak egy példa. 1869. március 2-án Háromszék képviselő bizottmánya ülésén Vida Dániel főjegyző így kezdte beszédét Kálnoky Dénes frissen kinevezett főkirálybíró tiszteletere: „A Keleti-Kárpátok ormai felett elvonult másfél évezred történelme hirdeti Európa civilizált népeinek, hogy a székely nemzet a szabadság, egyformaság és testvériség dicső tanát 15 évszázad óta vallja és követi. Európai életével egykorú ennek keblében a demokratikus kormányforma, s míg szomszédjában önuralom alá kényszerített népek sínylődtek, míg a kontinens a hűbéri rendszer nyűgeit tartotta fenn, addig elődeink saját választott tisztviselők alkotmányos kormánya alatt, egyenként és összesen a szabadság, egyformaság és testvériség emberi méltóságához illő jótéteményeit élvezték!” RNL KMI F 8 Háromszék széki iratai. 8. állag: Nemes Három- és Miklósvár törvényesen egyesült székek képviselő-bizottmánya jegyzőkönyvei 1867–1876. 1. kötet. 153.

tiltakozását már a középkortól kezdve. Előbb a vármegyeiek beköltözésével, területszerzésével szemben próbáltak fellépni, majd később a Székelyföldet is érintő közigazgatási reformokkal szemben, mint a II. József-i átszervezés, a vármegyerendszer kialakítása 1876-ban vagy akár az 1938-as II. Károly-féle reform.⁷²

A *megváltás és szenvedés mítoszát* általában a kereszténység hagyatékaként vagy a politikai, földrajzi és kulturális marginalizálódás érzéseként lehet értelmezni.⁷³ Ide tartoznak az Európa-pereme mítoszok, amelyeknek alapját az képezi, hogy ez a keleti térség mindig kiszolgáltatott volt a külső hódításokkal szemben, és a történelem folyamán számtalanszor ontotta véréit, hogy Európa fennmaradjon. Más néven ezeket antemurális mítoszoknak is nevezzük, leismertebb példája a „kereszténység védőbástyája” mítosz.⁷⁴ Ezek mind kompenzációs mítoszok, „melyek erényt kovácsolnak a fatalizmusból és tétlenségből, különleges morális felsőbbrendűségért kiáltanak a kiállt szenvedések okán [...], mindezért pedig bizonyos követelések jelenbeli elismerését követelik”.⁷⁵

A mítosz kialakításában a középkori krónikások és főként a humanisták játszottak jelentős szerepet.⁷⁶ Elég, ha csupán Balassi Bálintot idézzük, amint néhány verssorban megfogalmazza hazája küldetés- és hivatástudatát, a hit védelmében betöltött szerepét:

⁷² De gondolhatunk a későbbi korokra is, így megemlíthető az 1968-as román megyésítés is. A közelmúltban szintén történelmi érvekre hivatkozva illették kritikával a román fejlesztési régiók kialakítási módozatát – közismert, hogy a Székelyföld a központi fejlesztési régió része, amelynek központja Gyulafehérvár – és fogalmazódott meg az igény egy, a régi székelyföldi határok mentén kialakítandó régió felállítására.

⁷³ Schöpflin, 2003. 82.

⁷⁴ Uo.; Schöpflin György: Dél-Kelet Európa fogalmának meghatározása. *Provincia*, 2001/8–9. 10–11.; Pippidi, 1993. 28.; Köpeczi Béla: *Nemzetképkutatás és a XIX. századi román irodalom magyarságképe*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1995. 13–16.

⁷⁵ Schöpflin, 2003. 82–83.

⁷⁶ Magyarország keleti, általában védelemre használt határához már a 13. század közepétől kötődött egy „határideológia”, amelynek alapját az képezte, hogy az ország a kereszténység legkeletibb határával rendelkezett, mindennaposak voltak a „pogány” nomád népekkel való találkozások és konfliktusok, ezt csak tetézte a tatárjárás. Az ideológia kialakulásában Berend Nóra jelentős szerepet tulajdonít IV. Bélának is, aki a valós történéseket felhasználta, hogy a királyi hatalmat szolgáló ideológiát teremtsen. Bővebben I. Berend, Nora: Hungary, ‘the Gate of Christendom.’ In: Abulafia, David – Berend, Nora (ed.): *Medieval Frontiers. Concepts and Practices*. London and New York: Routledge. Taylor&Francis Group, 2016.; rövidebb magyar nyelvű változat: Berend Nóra: Magyarország, a kereszténység kapuja: egy ideológia születése. In: Nagy Balázs (szerk.): *Tatárjárás*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 612–622. Magyarország megjelenítésére mint a kereszténység védelmezőjére, kőfalára, védőbástyájára/pajzsára, de ugyanakkor a kereszténység kapujára is a humanista szerzőknél, valamint ennek ideológiai hátteréről bővebben I. Rászlai Tibor: „Magyarország a kereszténység védőpajzsa”. *Magyar Szemle*, 1994/1. 75–88.; Boda Mihály: A humanista háborús ideológia Magyarországon a 15–16. században: a „kereszténység védőbástyája.” *Hadtudomány*. 2019/4. 100–109.

„Ó én édes hazám, te jó Magyarország!
 Ki kereszténységnek viseled paizsát;
 Viselsz pogány vérrrel festett éles szablyát,
 Vitézlő oskola, immár Isten hozzád!”⁷⁷

A tatárjárás keltette félelem, majd későbbiekben az állandósuló török veszély felerősítette a védőbástyatoposz hangoztatását, de ugyanakkor más mítoszokkal is ötvözve került a közösségi tudatba, mint a kiválasztottság – Isten azért bünteti a magyar népet, mert célja van vele –, a hun(–székely)–magyar rokonság, Szent László király, Hunyadi János vagy más törökverő hősök kultusza.⁷⁸

A mítosz a 20. században új erőre kapott. Trianon után a revízió elérésére a leggyakrabban használt történelmi érv az volt, hogy a magyarság az egyetlen nemzet, amely a Kárpát-medencében létre tudott hozni és fenn tudott tartani egy tartós politikai egységet, azt a történelmi Magyarországot, amely egy teljes évezreden át a nyugati keresztény civilizáció védőbástyája volt, s amely a német és a szláv világ között kiegyensúlyozó szerepet játszott és játszhat a jövőben is. Ezen belül a székelység is mindenkor kihangsúlyozta védőpajzs-, gát szerepét, áldozatvállalását a keleti határterület védelmében, amint olvashattuk ezt számos közéleti megnyilvánulásban. Az erre való hivatkozás, az ezzel járó vérvesztés és pusztulás rendszerint magyarázatot kínált a múlt és jelen számos problémájára is.⁷⁹

Az igazságtalan bánásmód mítosza szorosan kapcsolódik az előbbihez, mert abból indul ki, hogy a történelem rosszindulatú egyes közösségekhez, kegyvesztetést teszi azokat. Ebből adódóan Európa köszönettel tartozik azoknak, akik szenvedtek, mert ők ezt az egész emberiségért tették.⁸⁰

⁷⁷ Balassi Bálint: [*Hatvanhatodik*]. <https://mek.oszk.hu/00600/00609/00609.htm#66> (Letöltés ideje: 2023. szeptember 5.)

⁷⁸ Bővebben l. Öze Sándor: *A határ és a határtalan. Identitáslemek vizsgálata a 16. századi magyar ütközőzóna népességénél*. Piliscsaba – Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar – Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2005.

⁷⁹ Álljon itt is egyetlen példa. Csíkszék képviselő bizottsága 1869. december 14-én tartott közgyűlésén feliratot intézett több minisztériumhoz a revendikált havasok visszaszerzésének ügyében. A cél elérése érdekében a következő érveléssel nyitottak: „A székely nemzetnek azon része, mely a Királyhágón inneni magyarhonnak Moldva-Oláhországgal határos végvidékén lakik, itteni letelepülése óta folyamatosan öre volt a hazának, gátfala a keletről hazánkba sokszor beütött rabló kalandoroknak. Miképp felelt meg a Székelység ezen elhivatásának, tanúsodik arról a történelem, mert midőn az innen nyugatra távol eső nemzetek békésen fejlődtek, csendesen haladtak elő a civilizáció tágas ösvényén, addig az itt lakó székelyek századokon keresztül előharcosai voltak, megmentői a keresztény civilizációnak, vérükkel, vagyonukkal áldoztak a közjóért, s ki voltak téve ama rabló hadjáratok alatt mindenkor a feldúlásnak, viselték mégis a súlyos terheket.” RNL HMH F 27 Csíkszék levéltára. B 1861–1876 közötti iratok. 3. állag: Csíkszék képviselőtestületének közgyűlési jegyzőkönyvei. 1. kötet. Csíkszék bizottságyűlési jegyzőkönyvei az 1869. évben, 188.

⁸⁰ Schöpflin, 2003. 84.

Az igazságtalan bánásmód hangoztatásával már a kiegyezést követő évtizedekben is gyakran találkozhatunk a székelyföldi elitek retorikájában. A székely vármegyék politikai-gazdasági vezetői, véleményformálói rendszeresen vetették a magyar kormányzatok szemére, hogy mostohán bánik a térséggel, azaz késnek vagy elmaradnak a jelentősebb gazdasági vagy infrastrukturális beruházások, pedig mind ősisége, helytállása, határvédelmi és egyre hangsúlyosabb nemzetiségi szerepe nem ezt tenné indokolttá – sulykolták folyamatosan az említett elitek.

Ez a mítosz mint narratíva főként Trianon után kapott új erőre, az impériumváltást úgymond elfogadó Magyarországon csalódott székelyek körében. Trianon sokkhatása megmutatkozott a székely identitás válságában is. Az addigra hangsúlyosabban vállalt magyar identitás – még ha regionális sajátosságokkal is – megrendült, és felerősödni látszott a székely identitás hangoztatása. Ennek ékes példája a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületének létrejötte a világháború után a szülőföldtől távol, Szegeden, mivel ide költözött a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem. Céljai a következők voltak: az összetartozástudat és a szülőföldszeretet ápolása, a jogosnak tartott határrevízió hangoztatása, az igazságtalannak mondott békeszerződés felülbírálása, a jövőbe vetett hit reményének fenntartása.⁸¹ Szervezeti formáját érdemes újra feleleveníteni, hiszen a mítoszteremtés és identitásformálás ékes példája. 12 nemzetségből állt, lényegében az erdélyi megyék és székek nevéhez kapcsolódva a történeti-területi tagolódásra épült. A rangmegjelölést illetően a székelyek körében ismert fogalmakat éltették tovább függetlenül attól, hogy a tagok székelyek voltak vagy sem. Az erdélyi magyarok ebben a szervezetben mindnyájan székelyek lettek. A legrangosabb vezető a rabonbán volt, a nemzetségfők a lófők közül kerültek ki, közülük is az *öreg lófő* külön megtiszteltetést érdemelt. A közszékelyek közül a góbék és *öreg góbék* emelkedtek ki. A társadalmi tagolódást a *Csiki Székely Krónika* szellemében éltették.⁸² Elsősorban kulturális rendezvényeket szerveztek, amelyeknek a Székely Ház adott otthont. Megszervezték a májusi Nagy Áldozatot, ami a *Székely Krónika* szerint „a nagyobb dolgokról szóló tanácskozás” alkalma volt, egy rituális keretbe öntött ünnep, ahol a szervezet működéséről adtak számot. A rítus része volt a hunmagyar–székely rokonság eszméjének hirdetése, a Hadúr előtti tisztelgés, a Nap, a Tűz, a Föld előtti tiszteletadás.⁸³

Ez azért fontos, mert itt született meg a mai székely közösségi tudat egyik legjelentősebb szimbolikus gyakorlata, a *Székely Himnusz* – Csanády György verse és Mihalik Kálmán zenéje alapján. A messzi múltat idéző *Székely himnusz* nagy erőre kapott, és mára a székelyföldi társadalom széles rétegeiben a nemzettudat

⁸¹ Kriza Ildikó: A májusi nagyáldozat és a Székely himnusz. Szakralizáció egy székely egyesületben. In: S. Lackovits Emőke – Mészáros Veronika (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* 6. II. kötet. Veszprém: Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2004. 285–300.

⁸² Uo. 288–289.

⁸³ Bővebben: Uo. 290–291.

kifejezője lett. A hazatérést a mitikus történeti mondahős személyével hozták kapcsolatba, és Csaba királyfi csodáiban bízva hirdették a visszatérésbe vetett hitet. Tehát itt a mítoszteremtés klasszikus esetével van dolgunk, amikor a múlt álarca mögé és történelmi hagyományokba bújtatva, kissé anakronisztikus módon, kitárlt hagyományt próbálnak kialakítani egy közösségben. A mából visszatekintve úgy tűnik, nem is sikertelen ez a folklorizáció.

A kiválasztottság vagy civilizációs küldetés mítoszainak alaptétele, hogy a nemzet különleges erényekkel rendelkezik, ezért Isten történelmi küldetést, feladatot bízott rá.⁸⁴ Tipikus esete a magyar kultúrmisszió a 19. század folyamán, amely az asszimilációs politikát azzal akarta igazolni, hogy a kisebbségekkel szemben a magyaroknak civilizációs küldetésük van.⁸⁵ Ezekhez a mítoszokhoz gyakran polgári erényeket is társítanak, mint az etnikai vagy vallási türelmetlenségtől vagy a másokkal szembeni diszkriminációtól való mentesség. Az erdélyi vallási tolerancia-mítoszt is ide kell sorolnunk. Ennek a mítosznak a kialakulásában szintén szerepet játszottak a külföldiek is, az általam bemutatott utazók is kiemelték a demokratikus berendezkedést vagy a vallási türelmet.

„Mohács a hibás minden későbbi bajért” – ez a mítosz egyik közismert változata. Az 1526-os mohácsi csatavesztéssel kezdetét vette Magyarország összeomlása, ami 1541-ben az ország három részre szakadásával végződött. Mindez a kor vallásos történelemszemléletével egybehangzóan csakis Isten akaratából történhetett így, aki közvetlenül irányítja a népek sorsát, büntet vagy jutalmaz érdem szerint. A problémával foglalkozva korábban már több történész is bizonyította, hogy az akkori ember felfogása szerint a török támadás Isten büntetése volt, aki bűneiért haragudott meg a magyar népre. Mindebből következik, hogy az isteni büntetésnek célja van, Isten ugyanis azokat bünteti, akiket szeret, akiket jobbá akar tenni. Ahogy korábban a zsidóságot, most a magyarságot érzi magához Isten a legközelebb, s a büntetés egyben próba is, amely kiválasztottságára utal.⁸⁶ A siralom toposza az ország és a magyarság sorsát bemutató írások előterébe a 16. századtól került, mivel a kollektív fenyegetettség is nagyon megnőtt.⁸⁷

Ennek a toposznak bizonyos maradványait figyelhetjük meg a 18–19. század fordulóján a magyar nemzeti eposz megírására tett kísérletekben. Ilyen többek között Bessenyei György *Attila és Buda tragédiája*, amelyben a két testvér közötti szomorú összeütközésnek állít emléket. Attila meggyilkolja Budát, s e bűne miatt

⁸⁴ Schöpflin, 2003. 85.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Bővebben l. Öze Sándor: „Bűneiért bünteti Isten a magyar népet”. *Egy bibliai párhuzam vizsgálata a XVI. századi nyomtatott egyházi irodalom alapján*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 1991.

⁸⁷ Bitskey István: A nemzetsors toposzai a 17. századi magyar irodalomban. *Hitel*, 2004/11. 104.

a hunoknak vissza kell vonulniuk, de csak azért, hogy majd Árpáddal be tudjanak ide jönni újra, mivel: „Önéki rendelték e részt az Istenek.”⁸⁸

A székely kiválasztottságra és kiválóságra való utalások látványosan megsza-
porodtak a két világháború közötti időszakban, elsősorban a magyarországi szé-
kely egyesületek diskurzusában, amelyben napirenden voltak a székely „energiá-
ra”, „génuszra”, „őserőre” való hivatkozások.

A katonai vitézséghez, ellenálláshoz kötődő mítoszok kiemelik a közösségre jellemző katonai dicsőséget, vitézséget, amely olykor a nemesség, máskor a nép tulajdonságaként jelenik meg. A mi esetünkben kollektív hősiességről beszélünk, természetesen ez a székelyek sajátos életmódjából, foglalkozásából, privilégiumai-
ból eredeztethető. Időnként ezek a mítoszok kapcsolódnak a felkelés vagy a for-
radalom eszméjéhez is. A székelység esetében számtalan példát említhetnénk: az
egységes fellépés kollektív jogaik védelmezésére – lásd a számos székely felkelést
–, az egységes kiállás mindennemű idegen hatalommal szemben – lásd a tatár-
vagy törökellenes harcokat, a Rákóczi-féle szabadságharcot vagy az 1848–49-es
forradalmat és szabadságharcot. Ez a mítosz azt feltételezi, hogy a közösség min-
dig egy emberként vállalta a harcot, a lázadást, az áldozatot mindennemű ellenség-
gel szemben, és természetesen jövőbe mutató üzenete is van: a sorsot vállalni kell,
szolidárisan kell elviselni a történelem nagy sorscsapásait. A székelység hősie-
s helytállásának, katonai vitézségének méltatása vizsgált korszakunkban is gyakran
felbukkant, elég, ha csak a székelyföldi alakulatok I. világháborús szerepének vagy
a Székely Hadosztály hadi cselekedeteinek lecsapódására gondolunk.

A társadalmilag és főként etnikailag nem egységes társadalmakban a mítoszok
állandó használata majdnem mindig a megosztottság növelését eredményezi.
Az etnicitást a legkönnyebb azonosító tényezőként használják, és ezáltal kizárják
az idegent, a másikat. Ezekben az esetekben az etnikai csoporton belüli kollektív
létezés mítoszai nagyobb erőre kapnak, és a csoportok közötti választóvonalak
még élesebben húzódnak meg.⁸⁹ De ugyanakkor tudjuk, hogy az etnikai csoport
fenntartásához nagyon fontosak a szubjektív elemek, mint az emlékek, a mítoszok,
a jelképek és a hagyományok,⁹⁰ így valószínűleg továbbra is élni fognak, legfeljebb
aszerint változnak, hogy éppen ki ellenőrzi vagy módosítja őket.

⁸⁸ Bessenyei György: *Atilla és Buda tragédiája öt játékban*. Posonyban-Kassán: Fűskúti Lande-
rer Mihály, 1787. 150.

⁸⁹ Schöpflin, 2003. 75.

⁹⁰ Smith, Anthony D.: *Kiválasztott népek: miért maradnak fenn egyes népcsoportok*. In: Bretter
Zoltán – Deák Ágnes (szerk.): *Eszmék a politikában: a nacionalizmus*. Pécs: Tanulmány Ki-
adó, 1995. 32.

Diszkurzív identitásteremtés

Az elmúlt évtizedekben a kritikai diskurzuselemzés irányzata egyre nagyobb teret nyert a különböző társadalmi jelenségek értelmezésében. Az elmúlt években a Bécsi Egyetem munkatársai, és főként a Ruth Wodak professzorasszony köré szerveződő csapat számtalan olyan munkát adott közre, amely a nemzeti identitás, a nacionalizmus diskurzusainak kritikai elemzésével foglalkozik.⁹¹ Wodak és munkatársai szerint a nemzeti identitást diszkurzív, azaz nyelvi és szemiotikai rendszerek eszközeivel teremtik újra, alakítják át vagy pusztítják el.⁹² A kritikai diskurzuselemzés módszere segítséget nyújt az ideológiai töltet feltárásában/leleplezésében, a rejtett értékrend(ek) és különféle elfogultságok feltárásában. Az osztrák szerzők elmélete szerint a narratívával felépített identitásnak több fontos pillére van. Ezek között található a *közös nemzeti tér*, azaz el kell képzelni a szülőföldet, amely egységes, jól körülhatárolható, ősi és szent, egyedi és különleges, ahol szervesen összekötődik az adott közösség és a haza fogalma. A másik a *közös nemzeti idő*, ezen belül is kitüntetett helyet foglal el a múlt a sokszor ködös kezdetektől egészen a közelmúltig. A nemzet uralkodó mítoszai a történelmi időkbe ágyazottak, ezek adódnak át generációról generációra, és továbbéltetik a közös emlékeket, tapasztalatokat, sikereket és kudarccokat, örömet és bánatot. Egy harmadik pillér a *közös nemzeti kultúra* a népitől a magaskultúráig. Utolsóként a Pierre Bourdieu-tól kölcsönzött *közös nemzeti habitus* fogalmát említik, ebbe tartoznak a világról alkotott képek, felfogások, viselkedési normák, hiedelmek, érzések, attitűdök, melyek az odatartozás érzését adják és erősítik meg.⁹³

Wodak és társai beazonosították a kollektív történet megalkotásának legfontosabb témáit is: a származás/eredet mítoszait, a mitikus személyiségeket, a politikai győzelmeket, a virágkorokat, a kudarccokat, a vereségeket, a válságokat, a közös kultúrát.⁹⁴ Szintén ők elemezték mélyrehatóan a nemzeti identitásteremtés diskurzusának stratégiáit is. A következő nagyobb stratégiákat azonosították be:

- konstruktív stratégiák, ahol a cél egy adott nemzeti identitás építése az egység, szolidaritás és különbségtételek hangoztatásával (asszimiláció, belefoglalás, „mind egy hajóban evezünk”, egyediesítés, egyesítés, kohézióteremtés, disszimiláció, kirekesztés);
- az állandósítás vagy önigazolás stratégiái, a cél fenntartani, örökségesíteni a veszélyeztetett identitást, legitimálni a múltbeli cselekedeteket, védelmezni

⁹¹ De Cillia, Rudolf – Reisigl, Martin – Wodak, Ruth: The Discursive Construction of National Identities. *Discourse & Society*, Volume 10, Issue 2, 1999. 149–173.; Wodak, Ruth – de Cillia, Rudolf – Reisigl, Martin – Liebhart, Karin: *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press, Edinburgh. 2009.

⁹² De Cillia – Reisigl – Wodak, 1999. 153.

⁹³ Wodak – De Cillia – Reisigl – Liebhart, 2009.; De Cillia – Reisigl – Wodak. 1999.

⁹⁴ De Cillia – Reisigl – Wodak, 1999. 158.

a saját felfogásokat (fehér-feketében ábrázolás, pozitív önreprezentáció, védekezés, relativizálás, felelősség elhárítása, alábecsülés/jelentéktelenítés, /de/legitimáció);

– a változtatás stratégiái, azaz egy bevett identitás átalakításának kísérlete (modellértékűség, a heteronómia hangsúlyozása, az önrendelkezés keresése mint félelem a heteronómiától, disszimiláció, a politikai folytonosság leértékelése, negatív fényben feltüntetése, valaminek ósdiként, elavultként való feltüntetése);

– a destruktív stratégiák, azaz az adott identitás lebontására, lerombolására tett kísérletek (mások vagy csak identitásuk egyes elemeinek lejárátása, rossz fényben való feltüntetése, asszimiláció/disszimiláció, diszkontinuitásra való hivatkozás, valamit halottnak nyilvánítás).⁹⁵

A bemutatott stratégiák a nemzeti identitás adott elemeire fókuszálnak, mint egyediség, azonosság, különbség, önrendelkezés, folytonosság, egység, kohézió, befogadás vagy kirekesztés.⁹⁶

Ha a diszkurzív nemzetteremtés és a kritikus diskurzuselemzés felől vizsgáljuk a székelyföldi elit retorikáját – ünnepi, alkalmi beszédek, országgyűlésben vagy megyei közgyűlésen elhangzott szónoklatok, különféle egyesületekben elmondott beszédek stb. –, a kiegyezést követő korszaktól egészen a második bécsi döntéig tartó periódusig kiváló nyersanyagot találunk. Ha kizárólag a négy székelyföldi vármegye törvényhozási bizottsága közgyűlésein a dualizmus korában elhangzott beszédeket vesszük elemzés alá, a következő képet kapjuk.⁹⁷ A deiktikus „mi” majdnem minden szövegben megtalálható: *mi, székelyek; mi, a székely nép; a (nemes) székely nemzet(ünk) vagy csak nemzetünk; a mi őseink; a szék fiai; székely fajunk; atyánkfiai; néhány ezernyi hun ivadéka; Csaba nemes népe; kisedd székely nép; Attila és Zandirhám unokái; székely véreim; maroknyi székely nép; regeszerű hunmaradék.*

Az adott személyekre – legyen az fiktív vagy valós – való hivatkozás is beszédes: *dicső őszünk, Attila; Csaba, a bujdosó királyfi; Gábor Áron a székely székek gyöngye; Mikó Imre, a legnagyobb székely; a magasztos hazafiúi érzelmű, népért rajongó Orbán Balázs; Pótsa József, a székelyek atyja.* Általánosításokban bővelkednek a szónoklatok, a gyakran előforduló szókapcsolatok között ilyeneket találunk: *székely jelleg, székely lélek, székely büszkeség, székely vitészség, székely egység, székely nagyság.*

A térre való hivatkozás számtalan változata köszön szembe az olvasóval: *székely haza; Székelyföld; Attila öröksége; Csikorszá; szép törvényhatóság; mostoha*

⁹⁵ Uo. 160–161; Wodak – De Cillia – Reisigl – Liebhart, 2009. Különösen 7–48.

⁹⁶ De Cillia – Reisigl – Wodak 1999, 163–166.; Wodak – De Cillia – Reisigl – Liebhart, 2009. 35–42.

⁹⁷ A szerző feldolgozta négy székely szék (Csík, Udvarhely, Háromszék, Maros), majd négy székely vármegye (Csík, Udvarhely, Háromszék, Maros-Torda) törvényhatósági bizottsága közgyűléseinek jegyzőkönyveit a kiegyezéstől egészen az I. világháború végéig, a felsorolt példák ezekből származnak.

éghajlat; meleg tűzhely; tatárhalmaink, ősi fészek; bérces kis haza; szent föld; ősök porai között; eredeti foglалás, hűs források; kis sziget; ős Budvár; gyulák és harcászok udvarhelyei; ős Hargita; zúgó őserdők; sovány föld, melyet a székely tette lakhatóvá, termékenyvé stb.

Az időre való hivatkozásnak is megannyi lehetőségével élnek a beszélők: ősidők, 15 százados élet, másfél évezredes múlt, ősi intéziciók kora, a rabonbánok kora, Zete és Kadics vezérek kora stb., hogy csak a ködbe vesző múltra történő utalásokat említsem.

A konstruktív identitásképzési stratégia fontos elemei között találjuk a dicső múltra való hivatkozás számtalan példáját: *a haza őre; gátfal; megmentői a keresztény civilizációnak; európai misszió; élet- és vagyonáldozat; önfeláldozó bátorság; történelmi hivatás.*

Az önigazolásban a pozitív (ön)reprezentáció mellett számtalanul találunk védekezési vagy felelősségelhárítási elemeket a saját nézőpont megvédelmezésének érdekében: *mostoha testvér; elmaradottság; elszigeteltség; mellőztetés; mostoha állapot; magára hagyatottság; a hagyományok megőrzése; előjogokról, kiváltságokról a nemzet egzisztenciájáért önként lemondás; történelmi jogok és kiváltságok önkéntes feláldozása; míg mások (a Nyugat) csendesesen, békésen haladt, fejlődött, addig itt a kelet vad, barbár csordáival kellett megküzdeni.*

Nincs identitás, amely ne lenne párbeszédés viszonyban a másikkal. Hall szerint a másik nem kívül található, hanem az énen, az identitáson belül is, azaz csak a másikkal való viszonyon keresztül – , hogy mi nem vagyunk vagy mi hiányzik belőle(m) – lehet megalkotni minden fogalom, így az identitás pozitív jelentését is.⁹⁸ Ilyen jellegű elemeket is gyakran találunk a székelyföldi identitásdiskurzusokban: *míg mások sınıylódték; elődeink a szabadság, egyenlőség, testvériség jótéteményeit élvezték; idegen, ellenséges érzelmű polgárok; románajkú honfitársaink ténykedése a területi integritás, a magyar faj hegemóniája ellen; oláh tengerek választópontján lakunk; a bocskoros rumuny; a százszok ellenségesen viseltetnek a magyar állameszme és a magyarság iránt; idegen invázió; nemzetiségi túlzók és még sorolhatnánk.*

A kiegészés utáni korszakot vizsgálva a székely identitásmegőrző és -teremtő diskurzusokban a székely identitás kettőssége is visszaköszön. Így gyakori a *lan-kadatlan hazaszeretetre* (itt Magyarországot értik hazán), a székelység *magyar ajkára, magyar kultúrájára* való hivatkozás, sőt már a háború előtt több ízben megjelenik a székelysége mint a *magyarság esszenciájára* való hivatkozás, utóbbi látványosan elburjánzott a két világháború közötti diskurzusokban.

A vizsgált diskurzusok gyakorta tartalmaznak naiv tévedéseket, szándékos ferdítéseket, gyakran keveredik fikció a ténnyel, néha zavarosak, időnként

⁹⁸ Hall, Stuart: Introduction: Who Needs “Identity”? In: Hall, Stuart – Du Gay, Paul (eds.): *Questions of Cultural Identity*. London: Sage Publications, 1996. 4–5.

multságosak, túl patetikusak, ugyanakkor számtalan érvelési hibát tartalmaznak. Ezek közül is megemlítek néhányat:

- gyakori ismétlés: unos-untalan ismételtetik a dicső múlt ugyanazon elemeit (például hun származás, vitézség, küldetés);

- állításuk igaz, mert az ellenkezője nem bizonyított, gyakran használt érv a hun leszármazást vitató vagy tagadó egyénekkal szemben;

- tekintélyre való hivatkozás: például Orbán Balázs is megmondta, megírta, bizonyította;

- személy elleni érvelés: ugyancsak a székelyek hun leszármazását vitatókkal szemben gyakran csapott át az érvelés személyeskedésbe, például Hunfalvy Pál „okoskodásai”;

- szájalomra, büntudatra építő érvelés: a székelység hányatott sorsára, elhanyagoltságára, szenvedéseire, küzdelmes életére való utalás mindennapos volt;

- hivatkozás a közvélekedésre: *minden székely tudja, a székelyek tudják, a székely hitünk szerint*; ide tartozik a hamis dilemma – az „aki nincs velünk, az ellenünk van” típusú érvelés is. Íme egy-két példa a hun származás hitéről és annak cáfolóiról alkotott véleményekből: „*egy nemzetnek hite, mely vele született s mely íme régibb nyolc századosnál, mégis többet ér a nagyon új keletű föltevéseknél*”⁹⁹; „*az ezredéves felfogást és a nép véérébe átment tudatot csak fontos dokumentumokkal lehet lerontani és megcáfolni; de bizonyos, önmaga által teremtett föltevésekből levont következtetésekkel megdönteni nem lehet*”¹⁰⁰; „*Hun származás a mi hitünk. [...] Ám mondjanak a deduktív bölcselek bármit is, [...] hitünk fennmarad.*”¹⁰¹

Az impériumváltás után Magyarországra telepedett székelyek körében a diszkurzív identitásteremtés legfontosabb pillérei változatlanok maradtak, de a diskurzus radikálisabbá vált, a székely nemzeti érdeke és a speciális székely jellem sokkal jobban ki lett domborítva.¹⁰²

A személyes hivatkozások nem sokat változtak, a mi csoport továbbra is jól körülhatárolt, a székelyek így *tisztán hunutódok, Csaba vitézei, Csaba fia, Attila*

⁹⁹ Szilágyi Sándor: *Erdélyország története tekintettel művelődésére*. I. Pest: Kiadja Heckenast Gusztáv, 1866. 9–10.

¹⁰⁰ Orbán Balázs: *A székelyek származásáról és intézményeiről. Székelfoglaló értekezés. Olvasottatott a M. Tud. Akad. II. osztályának 1888. március 5-iki ülésén*. Budapest: Kiadja a Magyar Tud. Akadémia, 1888. 3–4.

¹⁰¹ Ugron János alispán beszéde a vármegyeház felavatásának tiszteletére megszervezett díszközgyűlésen, 1897. június 26. RNL HMH F 43. Udvarhely Vármegye Levéltára. 2 állag. 22. kötet. Az 1897. évben tartott Törvényhatósági Bizottsági Közgyűlésekről vezetett jegyzőkönyvek. 146.

¹⁰² A szerző feldolgozta három székely egyesület levéltári anyagát (MNL OL P 1072 Székely Nemzeti Párt; MNL HBML X 803 Székelyszékiek és Erdélyiek Székesfehérvári Társaságának iratai; MNL HBML X. 83 A Debreceni Székely Társaság iratai), valamint két székely egyesület (Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete; Hargitaváralja jelképes székely község) lapjait (Új Élet; Híd; Hargitaváralja), a felsorolt példák ezekből származnak.

keresztre feszített népe, szittyá ősök hős utódai, halálraitélt nemzet, akik homlokukon viselik a székely nevet, véreink, bús székely anyáknak keserűségben fogant magzatai, magas sziklacsúcs mindahány stb.

A székelyek életterére való hivatkozás toposzai sem sokat változtak, de a diszkurzusba a hontalanság élménye miatt sokkal líraibb jelzők kerültek: *szép Hargita; ezeréves föld; Székelyország; Syculia; vadregényes vidék; büszke végvár; fenyőerdők sűrű rengetegei; székely vértől áztatott föld; ősrök rög; kicsi földünk; székelykapus, fatornyos faluk; kincseket rejtő hegyek százados fenyői; ősi hajlék; a híres agyagfalvi rét; a Csikvacsárcsiban álló rabonbánvár; a budvári székhely; paradicsomi haza, vagy ahogyan egy Szegeden megrendezett székely kultúresten elhangzott: „a mi földünk; a valósággá lett romantika; a csodálatos, varázserejű, búbajos szép föld; a székelyek földje; a most rabigában sínylődő Székelyország”.*¹⁰³

A történelmi időkre, a hőskorra való hivatkozásban továbbra is fontos szerepe volt a másfél évezredes múltnak, de a korszak divatos eszméinek megfelelően egyre többen hangoztatták az évezredes szittyá, *turáni* múltat is. A dicső múlt más elemei – a védőbástya szerep, áldozatkészség, örökös fegyverhordozás, bátorság, demokratikus berendezkedés, önkormányzatiság és még sorolhatnánk – sem merültek feledésbe.

Az egyes személyekre való hivatkozás továbbra is beszédes maradt, a legendás ős, Csaba királyfi mellett másokra is aggattak erős jelzőket: *Györffy Gyula, igaz nagy rabonbán, Gábor Áron, a legnagyobb székely katona, Endes Miklós, a székely történetírás és a székely nép atyja* stb.

Egy-két diszkurzív elem esetében azonban élesebb változás figyelhető meg. A hontalanság és magára hagyatottság az egész székely múltat drámai fényben tünteti fel: „A székely történet nem egyéb, mint a székely jogoknak fokozatos és folytonos csonkítása, s ugyanakkor a székely kötelességeknek folytonos szaporítása.”¹⁰⁴ Az örökös áldozat szerepét bemutató szemlélet azonban minden esetben társult a pozitív önképekkel, az identitásteremtő konstruktív stratégiák részét képező egyediesítéssel. Így egyre többen lesz hangoztatva a *törhetetlen székely őserő, székely ész, székely szív, székely energia, székely szellem, székely erkölcs, székely becsület, székely lélek, székely géniusz, székely észjárás, székely exkluzivitás*. Ezen retorika uralta a székely egyesületek mindennapjait, és a legtöbb esetben a korabeli magyarországi sajtó is átvette ezt a diszkurzust, így szélesebb tömegekhez is eljutott. Ennek (is) köszönhetően lett a székelységből az ősiség, a tisztaság, a romlatlanság, az őstehetség megtestesítője, a szintiszta magyarság és a nemzet feltámadásának záloga, az erdélyi szellem leghitelesebb őrzője, a legautentikusabb magyar, egyszóval a nemzet kvintesszenciája. Nem véletlenül gondolták a magyarországi székelység vezetői, hogy a székely „őserőt akarjuk felébreszteni, ápolni és

¹⁰³ Szacsavay József: A székely lélek. *Hargitaváralja*, 1939/6, március 15. 170.

¹⁰⁴ Darkó Jenő beszéde a Debreceni Székely Társaság Közgyűlésén, 1921. december 3. MNL HBML X. 83 A Debreceni Székely Társaság iratai. 110.

nagyra nevelni magyarjainkban is” – ahogyan fogalmaztak a Székely Nemzeti Párt programjában.¹⁰⁵

Az önmeghatározást mindig kiegészítette a „másikról” szóló jellemzés és elbeszélés is. A saját magunk és az idegenek megnevezése a mindennapok része lett, a „mi” és „ők” kategóriák elhatárolódást, kizárást, gyakorta diszkriminációt is eredményeznek, így születnek meg az aszimmetrikus ellenfogalmak.¹⁰⁶ „Mindaddig, amíg a cselekvő közösségek magukba fogadnak és magukból kizárnak embereket, létezni fognak aszimmetrikus ellenfogalmak és negációs technikák, amelyek az adott konfliktusokkal együtt mindaddig fennmaradnak, amíg új konfliktusok nem keletkeznek” – írta a fogalomtörténet egyik legrangosabb képviselője, Reinhart Koselleck.¹⁰⁷ A *másikról* alkotott diskurzusok között a korban egyre divatosabb antiszemita retorika mellett a székely identitásképzés retorikájában a legelőkelőbb helyet – az impériumváltás okozta trauma és a román politika homogenizációs törekvései hatására – a román nemzetkarakterológiák foglalták el. A dákoromán kontinuitásmítoszokra való utaláson túl sokkal keményebb fogalmak is megjelennek az általában csak *oláhként* emlegetett nép neve mellett: *beszívárgott elem*, *rablócsorda*, amelynek jellemzői a *népi naivság*, *balkáni sötétség*, *korruptió*, *alsóbbrendűség*. Ugyanakkor a Románia által a Székelyföldön kifejtett elrománosító, elnemzetietlenítő tevékenység hatására a románság *erőszakos elnyomóvá* alakult át.

A diszkurzív székely identitásképzés rövid vizsgálata alapján megállapítható, hogy a tárgyalt időszakban az identitásteremtés narratívája és stratégiái nem sokat változtak. Politikai, gazdasági, társadalmi problémák, válságok, összeomlások, de az ünnepi pillanatok is majdnem természetyszerűen szülik az igényt a magyarázatra, a megértésre. Minden ilyen pillanat jó alkalom a visszappillantásra, a történelmi ok-okozati összefüggések feltérképezésére. A történelemből származó leckék nem csupán a múltbeli tapasztalatokat hozzák a jelenbe, hanem értéklik is a múltat, a régmúlt idők történéseit és azok kontextusát, amit kreatívan bele lehet helyezni az új történelmi környezetbe. A korszak diszkurzív identitásteremtésének kritikai vizsgálata során kiderül, hogy ősiségének, múltja dicső elemeinek, kiváló kvalitásainak hangoztatásával egyúttal a belső homogenitást, a székely egység gondolatát is hangsúlyozták és megerősítették. Így az elemzett diskurzusokban szinte soha sem kerül elő utalás a társadalmi osztályokra, a nemekre, az életkorra, a régiókra, sőt, inkább a mindenkori székely egységet emelik ki tértől és időtől függetlenül.

Mindent összevetve kijelenthetem, hogy a vizsgált közel egy évszázadban létezett egy alapelemeiben jól körvonalazható identitásdiskurzus – hun eredet, küzdelmes, de dicső múlt, pozitív önkép, mostoha történelmi- és életkörülmények –, amely évtizedeken keresztül továbbörökítődött és beivódott a székely öntudatba.

¹⁰⁵ MNL OL P 1072 Székely Nemzeti Párt. 3. tétel. 16.

¹⁰⁶ Koselleck, Reinhart: *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*. Budapest: Jószyveg Műhely Kiadó, 1997. 5–8.

¹⁰⁷ Uo. 81.

A diskurzus alapelemei egyféle „székely metanarratívából”, azaz a székely múltat a mitikus kezdetektől Csaba csillagösvényén át a nagy és dicső tetteken és megpróbáltatásokon keresztül a jelen pillanatig felépítő nagy történetből származnak. A székely metanarratívában minden, a székely származást, történelmet érintő kérdésre válaszok vannak, benne található a mindent felülíró „igazság” a székely múlt bármely szeletével kapcsolatosan. Amint láthattuk, a székely metanarratíva igen jól tetten érhető a vizsgált korszak diskurzusaiban, így kétségtelenül alakította a közgondolkodást, közvélekedést, végső soron a székely öntudatot.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

RNL HMM – Román Nemzeti Levéltár Hargita Megyei Hivatala

F 7 Csík vármegye levéltára. 4. állag: A vármegyei törvényhatósági bizottság közgyűléseinek jegyzőkönyvei 1877–1911.

F 27 Csíkszék levéltára. B 1861–1876 közötti iratok. 3. állag: Csíkszék képviselőtestületének közgyűlési jegyzőkönyvei 1869–1876.

F 43 Udvarhely vármegye levéltára 2. állag: A vármegyei törvényhatósági bizottság közgyűléseinek jegyzőkönyvei 1876–1913, 1915–1916, 1918.

RNL KMI – Román Nemzeti Levéltár Kovászna Megyei Irodája

F 8 Háromszék széki iratai. 8. állag: Nemes Három- és Miklósvár törvényesen egyesült székek képviselő-bizottmánya jegyzőkönyvei 1867–1876.

F 9 Háromszék vármegye iratai. 1. állag: Háromszék vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei 1876–1917.

RNL MMH – Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Hivatala

F 23 Maros-szék levéltára. 20. állag: Képviselőbizottmányi jegyzőkönyvek (1861, 1867–1872). Törvényhatósági bizottsági jegyzőkönyvek (1872–1876).

F 48 Maros-Torda vármegye levéltára. 5. állag: Törvényhatósági bizottsági jegyzőkönyvek 1877–1918.

MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

P 1072 Székely Nemzeti Párt.

MNL FML – Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltára

X 803 Székelyszékiek és Erdélyiek Székesfehérvári Társaságának iratai (1929–1944).

MNL HBML – Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára

X. 83 A Debreceni Székely Társaság iratai (1919–1926).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Apor Péter verses művei és levelei (1676–1752)*. I–II. Szerk. Dr. Szádeczky Lajos, Budapest: M. Tud. Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, 1903.
- Apor Péter: *Metamorphosis Transylvaniae*. Előszó, jegyz. Kócziány László, szöveg gond. Lőrinczy Réka, Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1978.
- Aranka György: *Erdély története*. S.a.r. Biró Annamária, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2010.
- Arany János: *Buda halála. Hún-rege*. Budapest: Móra Könyvkiadó, 1977.
- A Székely Kongresszus szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai*. S.a.r. Buday Barna, Budapest: Pátria Ny., 1902.
- Balassi Bálint: [Hatvanhatodik]. <https://mek.oszk.hu/00600/00609/00609.htm#66> (Letöltés ideje: 2023. szeptember 5.)
- Balaton Petra: *A székely akció története. I. Források, I/1. Munkaprogram és kirendeltségi jelentések*. Budapest: Cartofil Kiadó, 2002.
- Balaton Petra: A székely akció előzménye és története. *Székelyföld*, 2006/6. 62–91.
- Balaton Petra: A székely társadalom önszerveződése: a székely társaságok (Törekvések Székelyföld felzárkóztatására a XX. század elején). I. *Korunk*, 2010/1. 78–85.; II. *Korunk*, 2010/2. 71–77.
- Balaton Petra: Gazdaság és agrártársadalom. In: Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. Székelyudvarhely: MTA BTK–EME–HRM, 2016. 137–241.
- Balló István: *Altorjai báró Apor Péter élete és működése (1676–1752)*. Csíkszereda: Györgyjakab Márton, 1897.
- Balogh Edgár (főszerk.): *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés. I. A–F*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó. 1981.
- Bárczi Géza: A magyar nyelvtörténet összefoglaló áttekintése. In: Bárczi Géza – Benkő Lóránd – Berrár Jolán: *A magyar nyelv története*. Budapest: Tankönyvkiadó 1967. 487–580.
- Bárdi Nándor: A két világháború között. In: Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. Székelyudvarhely: MTA BTK–EME–HRM, 2016. 393–529.
- Bartalis Ágost: *Segítsünk a székelyeken. Csík-Ménaság székelyei*. Budapest: Belvárosi Knyv., 1901.
- Berend Nóra: Magyarország, a kereszténység kapuja: egy ideológia születése. In: Nagy Balázs (szerk.): *Tatárjárás*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 612–622.
- Berend, Nora: Hungary, ‘the Gate of Christendom.’ In: Abulafia, David – Berend, Nora (ed.): *Medieval Frontiers. Concepts and Practices*. London and New York: Routledge. Taylor&Francis Group, 2016. 195–215.

- Bessenyei György: *Atilla és Buda tragédiája öt játékban*. Posonyban-Kassán: Füs-kúti Landerer Mihály, 1787.
- Biró Annamária: *Nemzetek Erdélyben. August Ludwig Schlözer és Aranka György vitája*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011.
- Bitskey István: A nemzetsors toposzai a 17. századi magyar irodalomban. *Hitel*, 2004/11. 102–112.
- Boda Mihály: A humanista háborús ideológia Magyarországon a 15–16. században: a „kereszténység védőbástyája.” *Hadtudomány*, 2019/4. 100–109.
- De Cillia, Rudolf – Reisigl, Martin – Wodak, Ruth: The Discursive Construction of National Identities. *Discourse & Society*, Volume 10, Issue 2, 1999. 149–173.
- Demény Lajos: Mítoszok és valóság. A székely nemzettudat történelmi háttere. *Magyar Tudomány*, 1997/11. 1309–1320.
- Egyed Ákos: Az 1902-es Székely Kongresszus száz év távlatából. *Valóság*, 2003/3. 86–97.
- Gidó Csaba: Az 1902-es tusnádi székely kongresszus és a székely kivándorlás. In: Hermann Gusztáv Mihály – Róth András Lajos (szerk.): *Areopolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok I.* Székelyudvarhely: Litera Könyvkiadó, 2001. 51–67.
- Gidó Csaba: *Vasszekér és gőzmozdony. A székelyföldi vasút története (1868–1915)*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2013.
- Hall, Stuart: Introduction: Who Needs “Identity”? In: Hall, Stuart – Du Gay, Paul (eds.): *Questions of Cultural Identity*. London: Sage Publications, 1996. 1–17.
- Hankovszky Tamás: A nemzeti gondolat nyelvfilozófiai megalapozása. Fichte: Beszéd a német nemzethez. *Kellék*, 2011/45. 69–85.
- Hermann Gusztáv Mihály – Orbán Zsolt: *Csillagösvény és göröngyös út. Mítosz és történelem a székelység tudatában*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018.
- Hermann Gusztáv Mihály: „Villa nostra olachalis”. (Egy hamis oklevél utóéletéről). In: Bárdi Nándor (szerk.): *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi románság történetéről*. Csíkszereda: Pro-Print, 1999.
- Hermann Gusztáv Mihály: *Náció és nemzet*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2003.
- Hermann Gusztáv Mihály: *Az eltérített múlt. Oklevél- és krónikahamisítványok a székelyek történetében*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2007.
- Hermann Gusztáv Mihály: Hit által teremtett székely múlt. *Regio*, 2022/2. 116–139.
- Imreh István: A jelenben élő múlt. A határőrkatoná és jobbágynéesség különbözőségéről vallott nézetek. In: Uő: *Erdélyi hétköznapok 1750–1850. Társadalom- és gazdaságtörténeti írások a bomló feudalizmus időszakáról*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1979. 122–133.
- Imreh István: A székely „communitas alkonya”. *Korunk*. 1993/5. 95–100.

- Jakó Zsigmond – Juhász István: *Nagyenyedi diákok 1662–1839*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1979.
- Kedourie, Elie: *Nationalism*. Oxford UK – Cambridge USA: Blackwell, 1993.
- Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon. Első kötet. A–K*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967.
- Koselleck, Reinhart: *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*. Budapest: József Műhely Kiadó, 1997.
- Köpeczi Béla: *Nemzetképkutatás és a XIX. századi román irodalom magyarságképe*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1995.
- Kövári László: *Erdély történelme*. I. Pest – Kolozsvár, 1859.
- Kriza János (szerk.): *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*. Kolozsvárt, 1863.
- Kriza Ildikó: A májusi nagyáldozat és a Székely himnusz. Szakralizáció egy székely egyesületben. In: S. Lackovits Emőke – Mészáros Veronika (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* 6. II. kötet. Veszprém: Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2004. 285–300.
- Monok István: Nemzeti nyelvű olvasmányok a XVI–XVII. századi Magyarországon. In: Kovács András – Sipos Gábor – Tonk Sándor (szerk.): *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 1996.
- Neumann, Victor: *Ideologie și fantasmagorie. Perspective comparative asupra istoriei gândirii politice în Europe Est-Centrală*. Iași: Polirom, 2001. 9–29.
- Neumann, Victor: A nemzet-fogalom fordításának és alkalmazásának sajátosságai Kelet-Közép-Európában. A magyarok és románok helyzete a 19. században. In: Orbán Zsolt (szerk.): *Székelyföld és a Nagy Háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából*. Csíkszereda: Csíkszereda Kiadóhivatal, 2018. 505–535.
- Orbán Balázs: *A székelyek származásáról és intézményeiről. Székfoglaló értekezés. Olvastatott a M. Tud. Akad. II. osztályának 1888. március 5-iki ülésén*. Budapest: Kiadja a Magy. Tud. Akadémia, 1888.
- Őze Sándor: „Bűneiért bünteti Isten a magyar népet”. Egy bibliai párhuzam vizsgálata a XVI. századi nyomtatott egyházi irodalom alapján. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 1991.
- Őze Sándor: *A határ és a határtalan. Identitáselemek vizsgálata a 16. századi magyar ütközőzóna népességénél*. Piliscsaba – Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar – Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2005.
- Pál Judit: Örmények a Székelyföldön (a 19. század közepéig). *Acta. A Csíki Székely Múzeum és a Székely Nemzeti Múzeum évkönyve*. Sepsiszentgyörgy, 1995. 161–172.

- Pál Judit: Írástudás a Székelyföldön a XVIII. században. In: Kovács András – Sipos Gábor – Tonk Sándor (szerk.): *Emlékkönyv Jakó Zsigmond nyolcvanadik születésnapjára*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1996. 421–433.
- Pál Judit: *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2003.
- Pál Judit: Erdély népeinek eredetmítoszai: a székelyek hun eredetének mítosza. In: Jankovics József – Nyerges Judit (szerk.): *Hatalom és kultúra. Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.) előadásai*. Budapest: II. Nemzetközi Magyarágtudományi Társaság, 2004. 814–822.
- Pál Judit: A székelyek eredetének kérdése a történetírásban a 17. század végéig. Miskolc: *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica*. Tomus XIII. fasc. 3, 2008. 393–404.
- Pál Judit: A dualizmus kora. In: Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. Székelyudvarhely: MTA BTK–EME–HRM, 2016. 27–104; 242–361.
- Pippidi, Andrei: A múlt mítoszai/A jelen válaszútja. *Korunk*. 1993/10. 24–30.
- Rászlai Tibor: „Magyarország a kereszténység védőpajzsa”. *Magyar Szemle*, 1994/1. 75–88.
- Schöpflin György: Dél-Kelet Európa fogalmának meghatározása. *Provincia*. 2001/8–9. 10–11.
- Schöpflin György: *A modern nemzet*. Máriabesnyő – Gödöllő: Attraktor, 2003.
- Smith, Anthony D.: The Origins of Nations. *Ethnic and Racial Studies*, Volume 12, Issue 3, 1989. 349–356.
- Smith, Anthony D.: *National Identity*. London: Penguin, 1991.
- Smith, Anthony D.: Kiválasztott népek: miért maradnak fenn egyes népcsoportok. In: Bretter Zoltán – Deák Ágnes (szerk.): *Eszmék a politikában: a nacionalizmus*. Pécs: Tanulmány Kiadó, 1995. 27–51.
- Szabó Miklós – Szögi László: Az erdélyiek külföldi egyetemjárása a XVIII. században és a XIX. század első felében. In: Kovács András – Sipos Gábor – Tonk Sándor (szerk.): *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1996. 470–483.
- Szabó Miklós: Erdélyiek a magyarországi egyetemeken és akadémiákon (főiskolákon) 1848 előtt. In: Pál-Antal Sándor – Sipos Gábor – W. Kovács András – Wolf Rudolf (szerk.): *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2003. 535–543.
- Szacs vay József: A székely lélek. *Hargitaváralja*, 1939/6. március 15. 167–174.
- Székely Estvan: *Chronica ez vilagnac dolgairól*. Craccoba, 1559.
- Szilágyi Sándor: *Erdélyország története tekintettel művelődésére*. I–II. Pest: Kiadja Heckenast Gusztáv, 1866.
- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. I. Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, 1891.

- Született nyelvünkön... A magyar anyanyelv dicsérete a XVII–XVIII. században.* Szövegválogatás, előszó, szó és névmagyarázat Róth András Lajos. Gyergyószentmiklós: Mark House, 2005.
- T. Nagy Imre: *Székely kivándorlás*. Budapest: A „Pátria” Irodalmi Vállalat Könyvnyomdája, 1895.
- Thuróczy János: *A magyarok krónikája*. Fordította Horváth János. Budapest: Magyar Helikon, 1978.
- Tivai Nagy Imre: *Emlékezés régi csíkiakról*. Csíkszereda: Csíkszereda Kiadóhivatal, 2009.
- Tüdős Kinga: Írástudás, írástudók. In: Egyed Ákos – Hermann Gusztáv Mihály – Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története. II. kötet. 1562–1867*. Székelyudvarhely: MTA BTK–EME–HRM, 2016. 264–274.
- Venczel József: A székely népfelleg. *Hitel*, 1942/1. 18–32.
- Veszprémy László: Attila, a magyar király? *História*, 2004/8. 13–15.
- Wodak, Ruth – de Cillia, Rudolf – Reisigl, Martin – Liebhart, Karin: *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press. Edinburgh, 2009.